Vjeti II.

Nr. 33-34

Nanduer
1937.

CIRKA

GUTTA CAVAT LAPIDEM

E PERKOHËSHME KULTURALE POPULLORE

Përmbajtja:

25 vjet! . . . . . faqe 277
Njizetepêsëvjetori i Lirís - *Dora e Harrueme* . . . . . » 279
Dijtunija europjane e gjuha shqype *Prof. Dr. Norbert Jokl* . . . . . » 283
Flamuri e Shteti - *M. L.* . . . . . » 285
Shqypes 1912 - *D. Ndoc Sahatçija* » 288
Detyrë ndergjegje kombtare - *Gjiri i Valvet* . . . . . » 289
Shkodra përpara Konferencës s' Ambashatorvet në Londër - *K. K.* . . . » 291
Legjislacioni Shqiptár giatë 25 vjetve *Eç.* . . . . . » 294
Në ditën e madhnueshme: Tue njoftë vehten e tue shpresue e besue. - *a. j.* » 298
Administrata e vendit në gjuhë Shqipe - *Gjikam* 301
Zemer vashe. Novelë - *Sirena* . . . 302
Agimi i 28 Nandorit 1912 . . . . . *Ndoc Sahatçija* 304
Nanave Shqiptare. Fleta femnore - *Elena Luli* . . . . . » 305
Rapsodi e malit - *Shkaba* . . . . . » 307

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Çmimi 1.50 Lek

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

C I R K A

GUTTA CAVAT LAPIDEM . . .

E PERKOHËSHME KULTURALE POPULLORE

Del të paren e të treten të diele të setcillit muej

PAJTIMET: Shqypní Perjashta
Per 1 vjetë Fr. ari 4.— 6.—
» 6 muej » 2.20 3.—

Vjeti II. Nr. 33-34 Shkoder, 28 Nanduer 1937 Copa 1.50 Lek

25 vjet!

Të gëzohemi !

A thue të gëzohemi vetem pse âsht zakoni me u gëzue si per çdo kremtim, arsye e sá *arsye*, hír e pá hír ? a por per faqe pse kështû e lypë dita e soçme, urdhni zyrtàr? Prandej fjalë e fraza qi s' dalin prej zemre, retorikë e kurrgjâ tjeter?

Jo. Na duhet të gëzohemi, na gëzojmë me gjith zêmer qi Shqypuija i a mbrrîjti kësajë ditë të lume.

Janë disá data në të cillat nieri shkoqet prej jetës së perditëshme, prej rrethit të ngushtë të njij kohës së kufizueme, e syni i tij shef hapët, pershîn nji kohë të gjanë. Largohet prej kundershtimeve, mundimeve, mjerimeve, inadeve qi mndorjet e rrethanat e punës bijnë domosdo me vedi, e qi e shtyejnë të bâjë nji gjikim të gabueshem, prej kah rrjedh mandej ai pesimizem aq fort damtues, ai disfatizem qi edhe çka âsht të mirë don me çartë. Mendja e zêmra e nierit çohen nalt, në nji të pám qi pershîn nji perjudhë të gjatë të jetës, në nji synthezë të historis, prej së cillës mund të bajë krahazimet e kohës me kohë, e gjendjes me gjendje, per me xjerrë gjikimin e drejtë. Edhe punët e perditëshme atëherë marrin nji njyre të ré, shifen në nji dritë tjeter, në driten e vertetë.

Kremtimi i njizetepesëvjetorit të pamvarsis së Shqypnís duhet të jét, âsht nji nder këso datash. Datë e gëzueshme per të gjitha zemrat shqyptare e pernjiheri edhe datë e vjefshme.

Datë e gëzueshme, si të mêndohet se kombi shqyptár, mâ i moçmi në historí t' Europës, mbas sá mija vjetsh, qindron gjithnji në kambë, e per mâ teper i lirshem, kurse plot kombeve tjera nuk u dihet veç êmni. Njajo giuhë qi kà folë Leka e aradhet e tija e ká jehue deri nder brigjet e largta t' Azis, njajo giuhë qi ká folë Burri, Teuta, kumbon sod gjithnji në gojë t' onë. Datë e gëzueshme pse na perkujton se mbas sá e sà rreziqesh të mëdhaja, mbas sá vujtjesh e mjerimesh t' idhëta në të cillat âsht pershkue kombi shqyptár, na, shi brezi i ynë, po ká fatin me i a mbrrîjt sod kësajë ditës së lume: me kremtue 25 vjetorin e pamvarsis.

Prandej, jo i pá-ndim, por fill prej zemre do të vijë ky gëzim i yni.

Shqypnija ká dalë në vedi shum mâ vonë se Shtetet tjera të Balkanit. Këto kanë luftue Turkìn të shtyem mâ fort prej ndiesis fetare se atdhetare, qi atëherë nuk ishte gjith aq e shvillueme. Mllefi, inadi kundra shtypsit ishte i ndîm mâ fort se tjeter prej ndryshimit të besimit. Mos me pasë kênë kështû, Mark Bocari e shokë e sá e sá tjerë kishin luftue qyshë atëherë per Shqypnì e greku e kombet fqij nuk kishin mujtë me shfrytsue trimnín, heroizmin, deken e tyne. E na shqyptarët kishim dalë në vedi para gjith tjerve. Por mjerisht na kemí kênë në nji gjendje tjeter e si shtet kemi lé mâ vonë, shum mâ vonë. Në ket perjudhë kohe, — prej asajë kohë në të cillen kanë dalë në vedi Shtetet fqij t' onë e deri sá kemi dalë në vedi na — Shqypnija ká kenë në rrezik të madh, në rrezik me humbë per jetë të jetës. Shtetet fqij t' organixuem, mâ të perparuem, me përfaqsìna të veta nder të gjitha qarqet diplomatike e kulturale, me gjith farë mjetesh qi bjen me vedi lirija, nuk e kanë pasë aspak të vshtirëshme me pritë qi mos të ndihej zâni i ynë, qi mos t' u dijshin as t' u njifshin të drejtat t' ona, me na vûe në nji dritë të keqe, si perkrahësa të qeverís turke, shtypsit t'onë, si nji popull barbar qi nuk kujdeset ç'e nuk e don lirín e vet. E me na vûe në ket dritë sidomos aty ku dahej fati i popujve.

Por me gjith këta e drejta ká triumfue. Shqyptarët prej luftimeve të pergjakëshme të veta, të ndimuem edhe prej mndorjeve e kombinacjoneve politike, xoren lirìn e vet. Per nji shqyptár qi i thotë vedit shqyptár e qi i rreh zêmra per Shqypnì, qi e don kombin e gjuhen e vet, ket gjuhë kaq t' amel e kaq të moçme vnjár kaq ç çmueshem, s' ká si mos me u dridhë në zemer të vet tue perkujtue ket rrezik kaq të madh e s' ká si mos me u gëzue tue e pá të kaluem. Me pasë mbetë n' até rrezik, na sod nuk kishim kremtue ket 25 vjetuer, por perkundra kishim ko[illegible]raje, të shtypun të përbuzun, prej kurrkuej të nderuem ênuri i Shqypnís, qi dikúr pat pshtue Europen pre[illegible] çetave azjatike, kishte kenë sinonim i nji kombi të pá zotë të pá ndiesí, barbar. Visaret t'ona kishin kene shfrytsue prej tjerve pá kurrfarë falnderjet, pá kurrfarë shperblimit. Zotnít e vendit kishin

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

kenë të huejt, qi natyrisht nuk ndîjnë per popull të pushtuem, e të gjith populli shqyptár kishte kenë sherbtuer e i neperkambun.

Por nuk âsht vetem këjo perjudhë në të cillen kemi kenë në rrezik. Sod 25 vjet kemi çue flamurin e liris, porse në ç' gjendje e ká gjetë lirija Shqypnin, në ç' gjendje e ká gjetë popullin shqyptár?

Katerqind e sá vjet nen robni të njij mbretnís qi s' ka dijtë çka âsht perparimi, çka âsht kultura, të të cillit mëndyra kryekreje e qeverimit âsht kenë as mos me punue vetë as mos me lanë tjerët të punojnë: prandej as të miren e reakcjonit nuk e ká shkaktue, pse duhet veprim per me shkaktue reakcjon, por tue ligshtue shpirtin e të gjith popujve qi kà pasë nen sundim të vet, tue u iniektue plogshtín, pritesen, i kà ngrehë të gjith, vedin e tjerët, kah deka.

Këjo âsht kenë gjendja e jonë atë ditë qi kemi ngrehë flamurin e liris. Na kemi lé, por kemi lé të ligj me shpirtë. Njimend se shqyptarët e kanë fort të kthelltë ndiesin e Atdheut, por atëherë shumica e kanë pasë mjaft t' errtë në mende të vet. Nuk kanë dijtë me dallue çka âsht per të mirë a per të keq të Shqypnis, nuk kanë dijtë çka me dashtë e shum herë, të rrejtun prej njerzve të shitun, kanë dashtë e kanë veprue per të keqe të sajë, tue kujtue se ajo ishte rruga e drejtë. Ideali i Atdheut, i kjartë, i kulluet, i paster âsht kenë në nji pakicë fort të ngushtë, qi me vshtirësí e flîjime të mëdhaja ká dijtë me punue e me udhëhjekë pjesen e madhe amorfe dhe kundershtare.

Edhe ká fitue.

Sá i madh rreziku, aq mâ i madh fitimi.

Sod janë të gjith shqyptarë. Sod i a kemi mbrrijtë nji ditës në të cillen idét janë të kjarta, të dallueme. Nuk mundet mâ kush, si nder vjet e para të liris, me u bashkue me anmiq të kombit tue justifikue të prûemt e vet gjoja se âsht per të mirë të popullit shqyptár. Sod kësi njerzish nuk mund të kén vênd mâ në Shqypní. Zemra e setcillit shqyptàr nuk mund të shifet, por veprimi po. Sod të gjithve, atdhetarë a jo atdhetarë, u duhet domosdo me i thanë vedit shqyptarë e me punue per Shqypni, a mos tjeter, mos me mujtë me punue kundra intereseve të saja. Nacjonalizmi qi dikúr ishte në mende e në zemer të njaj pakicës, qi këqyrej ndoshta si nji idé të rijsh t' ekzaltuem, sod âsht perhapë anë e kand të Shqypnís e të gjith thonë e donë me kenë nacjonalista, a e ndijne a s' e ndîjne në zemer të vet.

A nuk âsht ky nji fitim i madh?

A nuk âsht ky fitim themeli mbi të cillin kemi me mujtë të ndertojmë Shqypnín e ré të perparueme, me kulturë, me gjytetnim?

Krahazimi kúr âsht i mangët, âsht gjithmonë i damshem. Mos t' a krahazojmë vendin t' onë me vende tjera të perparueme, pse ndryshimi, e, në disà pika ndryshimi i madh, na prishë qefin, na bân ndoshta të na lshojë zemra, na bân të marrim smundjen e pesimizmit aq fort njitëse e qi nuk lên me punue jo vetem atë qi e ká, por çartë, shtje vêmen brése edhe nder punë të tjerve. Por të krahazojmë Shqypnín e soçme me Shqypnin e sod 25 vjetve. Tue bâ ket krahazim na mund të shofim ndoshta se nuk kemi bâ aq perparime të dukëshmo sá themëlore. Sod Shqypnija âsht nji Shtet i konsolíduem, nuk âsht per t' u formue si sod 25 vjet, por âsht i formuem. Shtet i pamvárshem, me kufîjt e vet të caktuem, me statut të vetin, me qeverì, ushtrí, administratë të veten e sidomos me Mbret të vetin. Nuk ká mâ pushtuesa të huej nen themren e mnime të të cillve do t' a njyete buken shqyptari me lot e gjak, nuk ká mâ as pashë as beg per setcillen krahinë qi merrte neper kambë te sunduemt e vet, por nji popull shqyptár sovran e të pámvarshem qi qeveriset me ligjët e veta, por nji Mbret per gjith Shqypnin e gjith shqyptarët, nji Mbret gjaku s' onë qi mendon e kujdeset per popullin e vet. Shtet i konsoliduem, i njoftun e i nderuem prej mbarë botës, me perfaqsime të veta të rregullta.

* * *

Prej kësajë datë të madhnueshme, si njaj qi, tue u njitë nji perpjetes, ndalet pak me marrë frymë e me pá se sá rrugë ká bâ e sà shkambij kà kalue, per me pushue edhe per me u gëzue e me marrë zemer per me vijue perpjeten, prej kësajë datë të madhnueshme na do të vrojtojmë rrugen qi kemi bá: kemi me u gëzue e kemi me marrë zêmer per me u njitë gjithmonë mâ nalt.

Dỳ breznì na paraqiten: breznija e 25 vjetve të kaluem e breznija e kohës s' ardhshme. Çka na thotë breznija e kalueme?

"Qe ket Shqypnì na po ju a lâmë. E trashigueme të robnueme e po ju a lâmë të lirshme. Mendoni se âsht pershkue nder sá e sá rreziqe të mëdhaja, por na tue i ruejtë të paperlyeme karakteristikat e rracës e të kombit, me veprim t'onin të qindrueshem e kemi pshtue, me flijime e gjak t' onin e kemi qitë në dritë. Na i a kemi vûe themelet nder këto 25 vjet, qi nuk janë shum per me krijue një shtet prej asgjâjet si të mendohet edhe gjendja e sajë shpirtnore e landore n' agim të liris, në mes sá ngatrresash e influencash të mrëndëshme e të rrashtme, në mjes sá vshtirsìnash gjith farësh. Mbi këto themele u perket juve, ju të rijve, me nderue Shqypnin e ré, të gjytëtnueme, të bukur. Dinje e ndîjnje pergjegjìn t'uej: âsht nji visár i çmuesh em qi po ju lâmë trashigim, qi brez mbas brezi, tash sá nja vjetsh e the na e kemi pasë trashigim prej të parëve t' onë. Mos e thashtë Zoti qi në dorë t' uej të humbin! Mos e thashtë Zoti qì prej plogshtijet case të rrejtun prej ideologjinave sikatrrues e mos të keni çka me u lanë trashim nipave t' ù. Mendoni me njerzt kalojnë e desin, por Shqypnia nuk duhet të desë. Na kemi bâ mundin mâ të madh e ndoshta vepren mâ të vjefshme. Por ju tash âsht nji punë mâ e kandëshme, gjithmonë e rëndë e e rrujëshme. Në kjoftë se keni zêmer e ndîjni dashtní për vllazen t' uej, per vend t' uej, per Shqypni, njashtù si kemi ndî na, mundin t' uej nuk keni me i a kursye„.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Njizetepêsëvjetori i Liris

Ti qi nder valle t' mija
Zanin hyjnuer bashkove
E t' âmblat jone lshove
N' Parnaz qi gzon Arbnija,

Zanë, e thirrun perhera,
Pa prâ n' robnì e kerkuemè,
Sbritu e me lyrë t' prarueme
Nji kangë me mue sot kndò.

Kndo kangen e kremtimit
Per Flamur, pèr Atdhé,
Me at ambelcim qi ké
Me jone t' flakta amshimit.

Kshtû Tỳ, si larg nder stera
T' rruzullit t' pa kufî,
T' vênë veshin pleq e fmî
Edhe n' Arbní kudó.

Tuej kthye n' ket tokë Arbnore,
N' tokë t' Parve qi kjé Nanë,
T' gjith bota, o e bardha zanë
Pret fjalen n' Lyrë hyjnore.

Se s' ká mâ kohna t' mjera
Se Arbnija e lirshme fare
N' vatren e sajë kombtare
Djelmnín ká mbledhun sot.

Shka pret, o e Bija e Qiellit
Qi edhe kangen s' e nise?
Parnas janë bâ kto vise
Qi shef nen rreze t' diellit.

Kto vise si prêndvera
Qi, tuej shperthye prej fushet,
Erë të kandshme nep kuer mbushet
Me lule t' bardha plot.

Ushton ajri i perziem, kalon, hapë udhen
Tuej m' rá nder veshë;
M' dukèt prej drojet sŷt è mî po rrudhen
E s' m' lânë me qeshë.

E m' tundet zêmra si me m' lidhë terkuza
E fjala m' ndryllet,
Goja e perthâme, kah po m' dridhet buza,
Çllet e mbyllet.

Nji zâ prej së Nalti qe kumbon, polêmi
Ká sŷt perpjetë,
S' janë dridhma friget, asht gazmênd kŷ i jêmi,
Jam n' tjetren jetë.

Eni, o vllazen, me mue kndoni
Po n' ket ditë,
Se un jam Zana qi kerkoni
E me gzim e keni pritë.

Urdhun m' bani Perendija:
Lyren zanë,
Merre e tokës qi ká Shqypnija
Bjeri gzueshem ânë per ânë.

M' i pershndet ata Sokola
Puthi è duej,
Se un at fjalë qi 'i ditë e fola
N' amshim t' êmin do t' a ruej . . .

Do t' a mbâj un po njat fjalë
Qi kam thanë,
Se kush s' mundet kurr m' e ndalë
Fuqín t' ême, o e bardha Zanë.

Ti e din mirë se para meje
Kuerdoherë
E mâ s' rrèbtes fuqí rrfeje
Asgjâsohet ç' do poterë.

Nuk m' lodhë nieri as shpírt qiellues
Se un jam Zot,
Boten e shtrylli nder duer,
Fjala e jeme kurr nuk lot.

Qyshë se bâna t' mdhejat vepra
Kam lajmue
T' gjith banorët e qiellve t' epra
Se edhe Arbnin e kam krijue,

Asht e jêmja Arbnija e ré
Qi krijova
Po Ju thom, o Qiell e Dhé,
Se per veti un' e shenjova.

Hylli i sajë gjithmonë do t' ndrisin
Pa ndryshim
Se t' Shqyptarvet e due fisin
Dersa t' thirrem un Amshim.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Do t' rroposen kobe t' zeza
Mbi Shqyptarë,
Por aj Hyll qi sot un ndeza
Kà me ndritë mbi boten mbarë.

Edhe sot t' a dijë gjith bota
Se un kshtu due,
Dersa e kohve t' siellet rrota
Hylli Arbnuer s' kà me prendue,

Por nder Qiellna e nder Hyjplime
Kurr pa u sosë
Do të két jetë edhe nderime
Se kshtû sot un kam vêndosë.

Kam vèndosë: Aj kà me u kàll
Sa t' jét jeta,
Do t' a kèt Shqypnija n' bàll
Krejt e lír nder troje t' veta.

Fjala e jeme kurr nuk thehet
Se jam Zot,
Kam me i dhanë Arbnís qi t' prehet
T' mira plot».

Ky â zâni i Perendís: kjo porosija
E pershndetjes per Jue, fise kreshnike;
Se n' zêmer edhe mue m' pat lé Shqypnija
Nder kohë jetike.

Q' at herë qi un mora lyren t' ême s' parit
E n' prêndveren e jetës vallen e xuna,
Nder virtyte mâ t' bukra e n' besë Shqyptarit
Synin e vûna.

T' mira zakonet, e por Besa e Nderi,
Qi ruejn Fatosat nder brezní mâ t' vjetra
U shtojn gjithnji mâ fort çmim edhe vleri
E famë nder letra.

Tuej dashtë virtytet qi s' i ká gjithkushi
Ngula n' ket dhé banimin: Zanë Shqyptare
Emnin m'a njiti i Nalti e shpirtin m' mbushi
Me dritë Kombtare.

E kndova sà ku mujta me ket rrymë
T' madhe kombsijet kângen t' ême të lír,
Dersà me shum idhnim tuej mbetë pa-frymë
S' pata mâ hír.

E u solla u solla, me fillue prap valle
Mbi virtyte t' Arbnís; por pse m' isht kputë
Kordha e gazmêndit, shêj i shpejt per halle,
Xûna me u tutë.

Shka kam per t' thanë, o Perendí? Mjerija
Si lumi tuej dikue t' furieshmet valë
Ja mbloj krejt ftyren, mâ s' u pá Shqypnija
Prej sajë tuej dalë.

E mbeta si kercunë; heshti lahuta,
Pàsh se per s' shpejti bukurít po shmângen,
Kû xûna s' parit valle t' ambla e t' buta
Xûè qyqëja kangen.

Shka t' kndoj, bertita o Perendí? Po shtohet
Vala e kobit n' Atdhé me plot rreníme,
E dreshta e mjera se kjo jetë po amshohet
Mbushë me pikllime.

Edhe vdekja kobzezë nder fushata
Uli kosen mbi kréna t' Ilirve
Prejsé burrat e lindun me shpata
Trashiguene robnín e sinxhirve
E plagosë, por pa-vigma e pa-gjamë,
Me qindrue s' mujt Ulani mâ n' kamë.

Permbi krepa porsi Ulani i plagosun
Edhe Shkaba u muer n' shêj edhe rá,
N' fushë anmiku i pa-besë e i gjinosun
Me pshertima kujtoj se Ajo u vrá,
E kujtoj po n' at zêmren e frŷet
Se n' Amshim Ajo mbylli t' dy sŷet.

Por i lodhun Ulani prej vdiget
Permbi gúr kishte rámun me fjetë,
E forcueme Shqyponja prej s' kŷet
Me pushue kishte ndêjë permbi fletë;
Gjumi i Luanit â i frigshem n' qetsí
Si pushimi i Shqyponjës n' ajrí.

E kaluene, kaluene, kaluene
Me mâ t' ashprat kercuna e sá mote,
Drî, Shkumbin e Devoll u bashkuene
Me rroposë at anmik qi nuk vdes,
Kshtû qi tmeri e frektimet u shprazen
Prej njimejvet po u lidhen si vllazen.

E pá dritë, por me ajrí t' farmakueme
Shtylla gjymit t' pa-prituna në qiell
Po sumojn ato çeta t' mallkueme
Që kûtû Linaja gjithnji po na siell;
Ah kjé i tmershem rrektimi qi rrfej
Ñ' at Levisje Shqypnija nder dej.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Pse nder dèj t' mâ t' mjeruemit Atdhé
Uji i rrebtë i Lumejvet kish luejt,
E kish luejt neper dej t' mâses s' ré
Gjak Arbnorit qi Hyji kish ruejt;
Kuer qe, un, Zana, prej Hyjit urdhnue
Per Lirí xuna vallen me kndue.

Valle t' rrjedhëshme si ujët e kronit
Me shkrîe sukat e Elikonit,
Njitej kânga n' rreze t' Diellit,
Sbritej gjegja e Êjve t' qiellit,
E mbi Flamur bukur ndê
Permbi Ylbera nalt n' mbirê
Neper jone valë e valë
Shkruente Dielli t' artat fjalë:

U vûe paqa si âsht zakoni,
N' kuvênd t' naltë u mblodh Londoni,
Shkruenie, o Shtete, n' historí
Se prap sot po gzon Lirí
Vetë-sunduese Arbnija n' botë,
Si jue Zana po ju thotë.

Xuni vênd potera e kobit,
Lindi shpresa n' zemer t' robit;
Shkruenie, o Sfera të rruzullimit
Me gazmênd n' Muzé t' Amshîmit
T' bukrin Flamur t' Atmes s' onë
Se Êjt e Qiellit kshtu ju thonë.

O Ju shekuj qi vallxoni
Hymnin t' êm mos e harroni,
T' amblen kangë t' Liris s' Atdheut
Qi s' ja fala as gojës s' Orfeut;
Âsht mâ e bukra kangë n' ket botë
Per Atdhé, Zana ju thotë.

Me t' hyjnueshmet lavdurime
N' tokë e n' Qiell e nder Hyjplime
Shkrueni, o shekuj, shum nderime
Per Arbnín qi âsht Atme e jonë,
Ejët e Elizit kshtû ju thonë.

Brêza brêza e vija vija
Kû asht e mâlevet naltsija
Me fjalë zjarmit qi nuk shuhet
Prej Natyret sot lê t' shkruhet
Kânga e shêjët mâ e bukra n' botë,
Se kshtû Zana po Ju thotë.

Mote e shekuj grumbulloniu
Si kalá der n' Qiell rreshtoniu,
Permbi jue me dritë hyjnore
Nalt t' shkelxejn Hyllsí qiellore
Vetësunduese Arbnija e jonë;
Ejët e Qiellit kshtu ju thonë.

O Kryetarë, o Princa, o Mbreten
Qi kombsisht drejtoni jeten
Nder miljuna popuj shtrue,
Shpallni lajmin t' vinë me urue
Mâ t' pelqyeshmen Atme n' botë
Se kshtû Zana sot ju thotë.

O Hyj të ndezun nder shtatë Qiella,
O Kometa, Hanë e Diella
Hapni lajmin nder banorë
Se ká sot fron e kunorë
N' Lirí t' vet Arbnija e jonë;
Ejët e Elizit kshtû ju thonë.

Ñ' fron t' Lumnís mbi kavaljete
O ju kombe e t' vjetra Shtete
Hidhni lule n' vorr t' Kastriotit
Pse Lirija prap si motit
Kthej n' Arbní mâ e bukra n' botë,
N' valle Zana kshtû ju thotë.

O Parriz me t' gjith sá ké
Shpirtna t' lum tuej gzue n' haré,
Per Shqypnín e lír qi n' rojë
Hyji e pat nder sá nevojë,
Nderim bani Skenderbeut
Se urdhnon Hyji i Qielles e i Dheut,
Ejët e Qiellit kndojn e thonë
Kjoftë e rrnoftë Shqypnija e jonë.

E bani shum nderim Lumnís s' Ilirve
Perzie me t' lumen qitë
Qi atje n' Amshim kan tretë
Nder qaldime tepa-mirë, n' partí t' martirve.

E xieri, o Perendí, me madhní t' Ande
Nder Kengjija t' Empirit
Qi nder shkelqime hirit
T' shijoin kremtimin e ksaj Tokë qi t' kânde

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

E t' shofin Nipat tu u perqafë si motit
Me lot mâllit nder sŷe
E t' shofin ku e ká shtŷe
Perparimin e Atdheut urdhuni i Zotit.

E me mâll e gazmênd prej s' Nalti t' ulen
N' mes të popullit kremtues
T' shofin Mbretin Sundues,
Tu' u folë Arbnorve qi n' nderim perkulen.

Qe Vetë Natyra per çudí per mrekull
Nderon at t' flakten fjalë
Qi mysterjozet valë
E hapin and e kând n' sjellje t' ktij shekull.

Mbreti po flet; Djelmnija
Dridhet prej fjalës trimneshë
E me armë qi ajo ká njeshë
Nderon Mbretin e vet.

Nder kater anët Arbnija
Ndigjon e permallohet
Kuer brohorija shtohet
Topi mâ i rrebtë kerset.

Njizetepêsë motmote
Punimit t' flakët me cenë
Dita e kremtimit n' skenë
Perpara sot na i vên.

E fjala fuqíplote
E Mbretit Sundimtár
Mbi Popullin Shqyptàr
T' ambel pershtypje lên.

N' amshim tash ika,
Mâ s' kam shka bâj,
Me lindë Shqypnija dika
Shum të fórt ulâj.

N' Mbretnín Qiellore
Ku Skenderbeu
Shijon krèmten Arbnore
Qi gzon Atdheu,
Porsi vetima
Do t' shkoj t' i flas:
N' Shqypní s' ké lanë jetima
O Gjergj, ti pas;

Pse atje ti ké
Sternipin n' fron
Qí n' mes t' amblit Atdhé
Flet e sundon.

N' Amshim tash ika
Ktu s' kam shka bâj,
Me lindë Shqypnija dika
Mbreten ulâj.

Si Zanë e fisit
Qi un deshta shum
Shof mbledhë si gjetht e lisit
Popujt e lum.

Prandej me epshime
Zanin po lshoj :
Shum tjera vjet me gzime,
O Arbní, t' uroj.

N' Amshim tash ika
Ktû s' kam shka bâj,
Me lindë Shqypnija dika
Mbreten Ulâj.

Si m' urdhnoj mue Perendija
E me trillin qi Aj po m' dha,
Per kremtim qi gzon Shqypnija
Sot ket kangè Zana Ju ka.

Ju la Zana, o Arbnorë sot vallen
Qi ju kndoj mbi t' amblen lyrë,
T' Qytetnís e mbrrîjsi shkallen
Sá mâ nalt e sá mâ mirë.

Lamtumirë e rrnoftë Shqypnija
Që krejt kangèn Zana e kreu,
Jo sá sot por gjinia e mija
Vjet lumnijet gzoftë Atdheu.

Tiranë me 31 Tetuer 1937.

Dora e Harrueme

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Dijtunija europjane e gjuha shqype

Shkruen: Hofrat Prof. Dr. Norbert Jokl i Universitetit të Vjenës

Pse interesohet dijtunija europjane per gjuhen shqype? A por âsht mâ mirë ndoshta, me pvetë: pse interesohet dijtunija gjuhësore europjane per gjuhen shqype? Me qellim e zgodha titullin e këtij artikulli, të cillin po e shkruej mbas grishjes mirësore të botuesave të këtyne fletëve, në veshtrim të pvetjes së parë, e jo të së dytes, pergjegjes të së cilles mund të i u vête në nji farë mënyret mbishkrimi: Europa e dijtunija gjuhësore shqype, e këtê per arsye pse gjuha shqype ká zgjue interesin e dijtunís europjane në nji kohë kúr gadi nuk mund t'u flitëte per nji dijtuní gjuhësore në veshtrimin e vertetë të fjalës. Perveç kësaj âsht titulli i syperm por edhe mâ i hapët. Gjuhësija porsi nji dijtuní e posaçme e ndertueme permbî methoden krahasuese âsht kênësisht nji prodhim i fillimit të 19 shekull, por interesi i dijtunís europjane per gjuhen shqype âsht shum mâ i vjeter. Shpirti largpershîs i nji Leibnitz-it pau qyshë nji shekull para themelimit të gjuhësís krahasuese, prá në fillim të 18. shekull, me sŷ depertues, problemet qi mund t' u lidhshin me nji hulumtim të gjuhës shqype, çashtjen e gjinís të popujve europjanë, të bashkëlidhnís të gjuhëve europjane pergjithsisht (sikur çashtjen e bashkëlidhnís të gjuhëve germane e kelte), e në fund çashtjen e rrjedhjes të popullit shqyptàr, geni i tij e pau por edhe premisen methodologjike të parë per pergjegjen e të gjitha këtyne çashtjeve e tjerave si kto: me dá shka âsht në gjuhë shqype të vjeter e të trashiguem prej shka âsht mâ të rí e të marrun huá. Edhe veprimi i Johannes Thunmann-it n' Universitetin e Halle-s âsht vertetue disá dhetëvjeta para themelimit të gjuhësís. Interesi i tij i drejtohet historís të popujve t' Europës lindore, e per ket lamë hulumtimi aj din qyshë atëherë me xjerrë dobí prej gjuhes shqype njinji sikurse prej rumanishtes. Dijetari danez Malte-Brun mbështetet kryekput mbî Leibnitz-in e Thunmann-in, kúr me 1809, gjithnji para themelimit të gjuhësís, shoshitë çashtjen e rrjedhjes e të bashkëlidhnís të gjinís së shqyptarëve. Edhe historjaku i madh Niebuhr (1776 – 1831) i cilli njimênd i a mbërrijti lindjes së dijtunís gjuhësore, me gjith këtê âsht mocatár mâ i vjeter i brêznís së parë të hulumtuesave gjuhësorë, pá kênë i influencuem në mënyrë të veçantë prej tyne në krejt ndertimin e trajtimit të vet dijtunuer, eprá e njef edhe aj sá fort disá probleme të historís së kohës së vjeter, munden me mârrë dritë prej gjuhës shqype. Un kishe me dishrue vetem me permêndë faktin qi ndoshta nuk âsht pergjithsisht i njoftun, se fjala shqype *mal*, e cilla qyshë atëherë âsht shoshitë aq fort në gjuhësín shqype, kje perdorue qyshë prej Niebuhr–it (hist.-phil. Vorträge' 3,305) per spjegimin e êmnit të vêndit illyr të vjeter Dimallum, i cilli permêndet prej Polybit e Livit e qi ban pjesë të tokës së Shqypnís së soçme.

Por edhe mâ i madh bâhet interesi i dijtunís europjane per gjuhen shqype, qyshse Bopp-i e hulumtuesa tjerë në Gjermaní, Rask–u në Danimarkë themelojnë nji dijtuní gjuhësore të vertetë. Por edhe atëherë nuk kufizohet interesi per gjuhen shqype vetem në rrethin e ngushtë të hulumtuesave të gjuhëve, por mâ teper ká jo pak njerz qi janë jashtë gjuhësís në veshtrim të ngushtë, të cillët i hapin shkas studjimit të gjuhës shqype në mënyren mâ të fuqishme. Un po kujtoj ktû vetem Johann Georg von Hahn-in, i cilli njimend zotnon nji kulturë të shkelqyeshme të shumllojshme, këthellohet nder studjimet klasike, historike e mythologjike edhe nderhŷn nder to në mënyrë krijuese, por, sikur e thekson shpehimi ai vetë, rrin larg prej studjimeve indogjermanistike. Eprá sá shum shka i detyron shi atij hulumtimi i gjuhës shqype e njoftunija e historís shqyptare. Por edhe prej nji âne tjeter erdh gadi njikohësisht me efektin e dijtunís gjuhësore qi po fillote qi interes i gjáll per gjuhen shqype: janë hulumtuesat jugosllav Kopitar e Vuk qi e njoftue gjuhen shqype porsi nji dishi-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

plinë ndimëse me randësí të studjimeve sllavistike pergjithsisht (kështû Kopitar-i) e të veprimit të permbledhjes folkloristike (kështû Vuk u). Janë prá filologjít kombëtare, të frytsueme prej shpírtit të romantikës e prej studjimeve historike-filosofike të mâparëshme të Herder-it, me interesin e vet per çë do gjâ popullore, shpirt populluer, kangë popullore, gjuhë popullore, qi e ngrehin edhe gjuhen shqype, sado qi në fillim në nji mâsë të kufizueme, në rrethin e kerkimeve të veta. Kështû shperthei interesi i dijtunís europjane per gjuhen shqype prej gurrave të ndryshme, ujnat e të cillave vetem mâ vonë u bashkuene në lumin mâ të madh të hulumtimit albanologjik. Asht interesi historik qi mbas të 17. shekull matematik-natyrëdijtunuer zgjohet në genin gjithsuer të Leibnitz-it, matematik, filosof e nieri shteti, mandej del në shesh me Thunmann-in i specializuem per historín e Europës lindore; s'mramit me Niebuhr-in, hulumtuesin rrugëçílës të historís romake, shqypja vín rastësisht porsi mjet ndihmës per historín e kohës së vjeter. Pá dyshim, dallohet në nji pikë kênësore interesi albanologjik i kohës filologjike — kështû kishe m' e thirrë ûn shkurt kohen mbas themelimit të dijtunís gjuhësore – prej atij t' epo kës së mâparëshme: gjuha shqype porsi *e tillë* bahet tash ajo vetë objekt i dijtunís e jo vetem mjet ndihmës i sajë; zgjohet të munduemit m' e rêndue gjuhen shqype në rrethin e gjuhëve indogjermane, m' e njoftë ndertimin e sajë, rrjedhjen e sajë, strukturen e sajë dialektale, m' e kuptue historikisht visarin e fjalëve të sajë; këtû do të permênden rrugëgatitësat e mdhaj të brêznís së parë t' albanologjís: Miklosich, Schuchardt, Gustav Meyer. Mâ s' parit ishte natyrisht per t' u zgidhë çashtja paraprake a âsht shqypja pergjithsisht nji gjuhë indogjermane. Per shka i perket të gjitha këtyne çashtjeve të shifet bashkëpunimi i êm «Albanisch» në historín e gjuhësís indogjermane të Streitberg-ut, II-2 (1917). Mund të thohet prá sod se interesi dijtunuer per gjuhen shqype âsht trefish: i referohet gjuhës si e tillë edhe trajtohet në gjuhësín shqype; e kundron gjuhen shqype porsi mjet ndihmës i dijtunís historike, e pjesisht edhe i dijtunís juridike të krahasuéme, i folklores; këtû mûnd të jét fjala persrí per historí, drejtësí, folklore të popullit shqyptár vetë, ose per historí, drejtësí, folklore të popujve fqinj. Në ket veshtrim interesi dijtunuer per gjuhen shqype âsht i lidhun shum ngusht me interesin per gjuhët fqinje, prá me gjuhësít fqinje, me filologjít fqinje, shkurt me hulumtimin e rumenishtes, por edhe të romanishtes e të latinishtes pergjithsísht, të slavishtes, të greqishtes. Per shka i perket rumenishtes, janë këto pikat mâ të randësishme, të vshtira, të diskutueme e t' errta të gjuhësís rumene, çashtja e atëdheut të parë të popullit rumen, të djepit të gjuhës rumene, i vazhdimsís të rumenve në ndêjat e tyne të soçme, qi prej hulumtimit t' elementit shqyptár në rumenishte patne nji shkas të fórt, sikurse admetohet pergjithsisht prej hulumtimit rumen. Por edhe per fatet e gjuhës latinishte në kohë të moçme, per historín e të perhapunit të sajë, per trajtimin e sajë provincjal në gadishullin balkanik (latinishte balkanike) âsht gjuha shqype nji gurrë e randësishme. Greqishtja në të gjitha periudhat e historís së vet âsht e lidhun me gjuhen shqype, sod nuk mund të két mâ kurrnji dyshim se qyshë në kohë të vjetra greqishtja ká ushtrue influks mbî gjuhen shqype (çka p. sh. Gustav Meyer-i e mohon). Mâ intensive bâhen mandej marrëdhanjet shqyptaro-greke në kohen greke të mesme e të ré. Historís së sllavishtes i sherben gjuha shqype me tregime permbî kohen mâ të vjeter të pushtimit të gadishullit balkanik prej âdes së sllavëve e permbî strukturen mâ të vjeter të dialekteve jugosllave. Por mbas të gjith këtyne problemeve ngritet nji tjeter, d. m. th. nji problem veçanërisht terhjekës edhe ''pse i vshtirë e, per arsye të paksa të materjalit të lanun, jo gjithmonë me shum prespektiva; problemi i perdorimit të gjuhës shqype porsi nji mjet per hetimin e gjuhëve e të popujve të humbun të gadishullit balkanik të kohës së vjeter, prá t' Illyrve e të Trakëve e të gjuhëve të tyne. Âsht prandej nji gjâ e kuptueshme në kjoftë se sod të gjitha këto çashtje permblidhen në nji disiplinë të posaçme, ajo e filologjís balkanike, qi per dítë e mâ teper vjen tuj spikatë pámvarësishë. Shkado qi mund të mendohet permbî të drejten theoretike të pámvarsís të nji ditanije së tillë, — janë ndî disá zâne kri-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tike, — fjesht teknikisht, në pikëpamje të të dámit të punës, nji permbledhje e nji pamvarsim i tillë rezulton porsi nji pasojë rrymësh qi ekzistojshin qyshë kúr. Por, sá mâ ekzakt të mundet me i zgidhë hulumtimi i gjuhës shqype porsi e tillë problemet *e veta* qi tash porsá u permênden, aq mâ teper mundet ajo me i mbajtë vravashken e me i shndritë rrugen dijtuníve fqinje per zgidhjen e problemeve të tyne, por edhe aq mâ teper shduken edhe idét njegullore të kohes së parë, kur u besote se në gjuhen shqype kishim nji lloj panacejet per të gjitha të ligat: herë u njifte pelasgishtja në gjuhen shqype, herë kerkohej m' u kuptue lykishtja me ndimë të shqypes, herë m' u deçifrue etruskishtja neper mjet të shqypes. As tash të tilla idé nuk janë shdukë kryekput. Por mâ me rândësí se me bâ të tilla mundime per me kerkue me i zgidhë formalisht me nji të ráme krejt nji kompleks problemash, âsht punimi depertues e hap mbas hapit i problemeve të veçanta, qi gjuha shqype i paraqet hulumtuesit. Premisa e parë per nji të tillë punim âsht nji njoftuní themelore e fakteve gjuhësore. Ndoshta nuk âsht e teperme me diftue në ket ças, 25 vjet mbas themelimit të shtetit shqyptár, se njoftunija mâ e plotë e visarit të fjalëve, imtimet e domethanjeve të fraseologjís, si edhe të folklores në ket të katert shekulli patne nji shkas kênsuer në shkallë të parë per meritim të veprimit të pálodhëshem t' atyne burrave qi nder të perkohëshme shqype si Hylli i Dritës, Leka, Diturija, Ora, Edukata e Ré, Cirka me nji dashtní të madhe per gjuhen e vet a ntare kânë mbledhë materjal të çmueshem per hulumtim. Me i kujtue gjith kta burra me mirënjoftje âsht prandej nji detyrë së cillës s' mund të i u shmanget. Prej shvillimit të syperm nji gjâ sugure kishte m' u dashtë të dalë në shesh: âsht nji shumsí e pámatun problemash, nder mâ terhjekësat, shpesh mâ të vshtirët e qi hapen nder të gjitha ânat, të gjuhës, të historís, të historís së kulturës, të dijtunís shoqnore e të dijtunís juridike, qi janë të lidhuna me hulumtimin e gjuhës shqype.

Prof. Dr. Norbert Jokl

FLAMURI E SHTETI

Flamuri âsht emblemë[1] perfaqsuese e Shtetit, t' atij togu krahinash e lenísh,[2] tokësh e dhénash të ngerthyeme e të kaperthyeme jo vetem neper interesa gjallnije e geografije, por sa mâ teper neper ato të natyrshme të gjakut, të skotës[3] e të gjuhës per të sajue kshtû nji njisí të fortë, të rrasun e të ngjeshun. Por qi Shteti t' arrijë e të verdojë[4] nji njisí t' unjishme mbehitet edhe per të tjerë bâtorë jo mâ pak të domosdoshem se ato lidhní të natyrshme, qi perftohen prej gjakut, prej skotet e prej gjuhet, d. m. th. mbehitet per organisim e per kulturë.

Per t' u a kuptuemun randsín e plotë ketyne dy bâtorve, organisimit e kulturës, na duhet të sqyrtojmë qukullën,[5] qi perngjisë[6] e trajton shtetin, d. m. th. familjen, pse shteti s' âsht tjeter veçse në vocerr nji familje. Në ç' do familje, në ket qukull të shtetit, gjêjmë nji zot shtepije, auktoritetin mâ t' eper, qi urdhnon e sundon paqermsisht,[7] porse i zbutun e

1) Emblemë, ç' do shêj qi çfaqë nji idé, nji mendim.

2) Leni-ja, krahinë e madhe.

3) Skotë-a, çka me fjalë të huej thohet *racë*.

4) Verdue (me), me fitue gjâ e të mira.

5) Qukull-a, ajo pjesë krejt e imët e tejët e vocerr, qi, tue i da e shpërdâ vjaros e pamêmun, sajon e trajton orgâjt, veglat, enzymët e shtatit si të nieriut si të bîmvet; latinisht *cellulam*.

6) Perngjisë (më), me dashkue sa sende të ndryshme per të sajue e trajtue nji njisí: *Perngjisorët e ujit, ata qi e perngjisin, janë oksygeni* e *hydrogeni*. Lat. *componere*.

7) Paqermuem (i), i pakûfî, i pafrê, krejt i pavarun, pa ngalime. *Auktoritet i paqermuem*, qi s' e ndalon e s' e ngalon gjâ. Adverbi *paqermsisht* pa farë ndalimi e ngalimi. Lat. *absolutus*.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

i zbunuemun[8] neper at dashtuní të pámasë, qi e quejmë atnore e qi per tjeter nuk krâhet[9] veçse per blerim e lulzim të familjes pergjithsisht e veçanerisht per të mirë e të mbarë të se cillit antár, qi atij i shtrohet e i bindet neper at tjetren dashtuní, qi e thrrasim bijore. Kto dỳ dashtuní, atnorja e bijorja, buthisin shkasmend[10] prej natyret, pse nieriu per mbas ksoje âsht i shoqnueshem.

Neper kto dy dashtuní ndermjet antarësh së familjes mbretnon mâ e madhja zamí[11] e harmoní; neper kto dy dashtuní se i cilli antar shikjon të kryejë detyrët e veta, por n' anë tjeter edhe të gzojë të drejtat, qi i perkasin e kto detyrë e të drejta zamohen e harmonizohen prej se se i cilli para së mirës së perbashkët din të vetmohohet, vetmohim qi sajon kulmin é perparimit të ç' do shoqnije, të vogel ase të madhe. Neper ket spjekë[12] shestimi familja perparon moralisht e ekonomisht; moralisht, pse auktoriteti, i zoti i shtepís, i ngacmuemun e i shtỳmun nga dashtnija atnore, qi s' njef masë e kufî, per tjeter s' kujdeset sall se si të rriten e të perspjeten[13] bijt e bijat e veta me moral të shendoshët, me ndér e me njerzí; por n' anë tjeter, gjithnji i ngacmuemun nga ajo pendel e fortë e dashtunís, rregullon ekonomín e familjes, tue nzitë se të cillin antar të familjes në punë, si mbas fuqijet e aftesijet, per të fitue e kursye e me u bâmun báll shpenzimevet, qi jetesa e gjallnija i lypin e i permtojnë.[14] Edhe antarët e familjes dashtunís atnore i pergjegjin me at tjetren, bijoren, e pa e ryemun[15] vetvedin, por të frymzuem prej vetmohimit, i shtrohen punës gjith vullnet e kujdes per të mbushun urdhunat e auktoritetit t' eper, t' atit, e puna e djersa e tyne nuk veten kot, nuk dalin huq, por fturin[16] e gulojnë[17] per të qosë e selitë[18] familjen.

Tani ket farë shestimi e ndertimi t' i a zbatojmë shtetit, ksajë ngerthese[19] familjesh, tue i shemertue[20] ata dy bâtorë, dashtuní atnore e bijore, me at tjetrin njipernji të fortë e veprues, qi e quejmë dashtuní atdhetare, e cilla, tue ngacmue e ngermue lidhnít e gjakut, të skotës e të gjuhës e të persjelluna me vetmohim per të mirën e perbashkët, na permbleth më nji njisí të rrasët e të ngjeshun, qi kurrnji fuqí kundershtare e permbrendshme s' ka per të mundë t' a trandi e t' a trandisi.

Kemi thanë mâ perpara se dashtunít atnore e bijore buthisin shkasmend prej natyret, kurse dashtunija atdhetare me gjithse n' embrion gjindet në se të cillin nierí, pse e lypë, e emton[21] natyra qi të duem vendin e ynë, at–

---

8) Zbunue (me), me perkdhelë, me ledhatue, me marrë me të mirë, me ngjomë: *Ay lajm i bukur m'a zbunou shpirtin.* Emna zbunimi: *Lekë* per Aleksander; *Tush* per Mehmet ase per Pieter.

9) Krâ (m' u), m' u perpjekë, m' u dhanë fort mbas njaj pune per t' a krye e mbarue.

10) Shkasmend, adverb; vetvetiu; ndjesim qi buthitë e shperthen vetvetiu pa vullnet t' onë. Lat. emni *instinctus.*

11) Zamí-ja, bashkim mendje e zemre. Fjalë hindo europiane, qi gjindet edhe në gjuhë të tjera si në germanishten *zu-sam-men,* ne frengishtën *as-semblée,* n' italishtën *as-sem-blea.* Zamue (m' u), me rá ne hullí, me rá në braz. Frengisht *s' accorder,* ital. *accordarsi.*

12) Spjekë-a, pjesë e gjinis, kjo merr mâ hapët. *Në gjiní të shtâsvet gjitare* (fr. *mammifére* e it. *mammifero*) *qêjt çfaqin numrin mâ të math spjekësh.* Lat. *species.*

13) Perspjetë (me), me rritë me kujdes sidomos femít. Lat. *educare.*

14) Permtue (me), me lypë me nji farë tagri, me nji farë së drejte. Lat. *exigere.* Prej kendej mandej emni verbuer *permtesë,* lat. *exigentia.*

15) Rye (me), me u kujdesue e m' u beftue teper per nji send. *Nuk ren per mish të vet.* Freng. *avoir de la jalousie,* it. *essere geloso.* Emni *resë.*

16) Fturë (me), me dhanë grat. *Nuk e dijë per se rrogat s' janë tue na fturë si mos t'i flojshim me të drejtë, me djersë të ballit.* Me fjalë të huej *me pasë bereqet.* Emni *ftúr-i,* grat.

17) Gulue (me), me rrâ, me ngarendun. *Porsa u muer vesht e ardhmja e ti me të math e me të vogel miq e dashamirë guluen në shtepí t' ti.* Emní *gul* perveç se tek, dishír, lakmí (*e ka kapë guli per argtim*), d. m. th. edhe së tepri gjâje, së tepri së mirash, fuqije, lulzimi si në frasë popullore *Gruni ka gul,* âsht rritë mirë, ka gúfue. Lat. *exuberare.*

18) Selitë (me), me vû gjâ, me u pasunue.

20) Shemertue (me), me nzanë vendin e njaj tjetri. *Putshë rralluar e rradhua (largas e në rend) sa bimë, por disa nuk zûn e me nji herë i shemertova me të tjera.* — *Disa bime (aruj) fiku po nuk u shemerten, nuk kuvajnë kokrra* d. m. th. me u qitë andej e kendej vargje kokrra fiqsh s' egjer.

21) Emtue (me), me lypë, me kerkue si me të fortë. Lat. *praetendere.*

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

dheun, por ngurron per të shperthye e per të veprue po nuk i ndimou kultura.

Organisim, pra, e kulturë, por kulturë, thjeshtë komtare, tue e shqemun[22] mbi fille së njaj morali të fortë per të ngacmue në zemer të shtetasit[23] ndiesí burrnije, nderi, trimnije e njerzije e mbi të gjitha atdhetarí e vetmohim ndej të mbarën e lulzimin e atdheut e të shtetit, t' asajë familjeje së madhe qi perfshîn në gjí të vet krejt ne e qi per emblemë ka flàmurin kuq e zí.

Prej kendej miret vesht se ç' randsí do të két flàmuri komtar, si ay qi permbleth në vetvedi të tana vetít e bukura, me të cillat nji kulturë komtare do t' i pajisi zemrat e Shqyptarvet. Beja mbi flàmur ka të njajtën vjeftë si beja e njaj áti per krye të bijvet të vet a sikur ajo e ktyne per krye t' atit. Perpara flamurit të tanë Shqyptarët do të njinjisohen pa mâ të voglin met[24] mendimesh e besimesh.

Tashti a i a ka spjetë[25] Shqyptari ktij nderimi, qi do të kemi per flamur? Pergjigja do t' ishte e idhët per arsye se nuk kemi verdue[26] endè at shtefë[27] kulture së mbehíshme per t' i dhanë nderimin e çmimin e duhun asajë embleme gjaku, skote e gjuhe. Nji shkardhní e gjatë e e mjerueme na pat errsue menden e topitë e thámun zemrat, tue na plandosun në mâ të zezën padijtuní. Por mos të shusdatemi, pse kultura per të na i shndritun mendet e per të na i pajisun zemrat me ndjesime njerzore e bujare sohitet per nji kohë bukur të gjatë; per nji 25 vjet vetqeverimi e pavarsije, d. m. th. per nji kohë mjaft të shkurtë, kemi bâmun diçka e do të bâjmë per ditë e mâ teper.

Sikur se flàmuri perfaqson Shtetin si nji njisí t'unjishme të pa-kurr-farë dallese e veçese, njipernji edhe gjuha, si vegel zyrtare të ktij shteti e vegel kulture e pra arsimore, do t'ishte nji e vetme sikur se nji i vetëm âsht flamuri, nji i vetem auktoriteti, Mbreti, nji e vetme qeverija e nji e vetme ushtrija e pse ndër rrela[28] të Shqyptarvet rrjeth i njajti gjak e pse sajojnë të njajtën skotë e fis e pse të gjith flasin shqyp, flasin gjuhën shqype. Qe nji e vertetë e shkelqyeshme si drita e diellit, por qi mjerisht nga huqmenija e kulturës së shendoshët deri tashti nuk âsht ngjoftë. Kemi thanë se neper kulturë kaverdohet[29] dashtunija atdhetare e buthitë në zemra vetmohimi per të mirën e perbashkët e deri sa kto dy vyrtyte të kaperthyeme njana per tjetren mos të na pajisin zemrat, mos të presim unjisim të plotë.

Dáj e çáj thonë anmiqt e na per pa u kujtue jemi tue luejtun lojën e tyne. Nuk jemi tue u kujtue se mbas rruge qi kemi marrë, jemi tue e çamun komin dyzash, verí e jug të dalluem me gjuhë të veçanerta. Janë fjalë t' ashpra e t' idhta, por të pakundershtueshme, të paperdishmueshme![30] Zoti mos e thashtë!

M. L.

---

22) Shqemë (me u), me u mbeshtetun, me u shiqorue, me u themelue. Emni *shqem-i*, lat. *basem*.

23) Shtetas-i, shum kush perdorë emnin *nenshtetas e nenshtetsí*, fjalë të pakrypë, pse s' ka se si të mendohet qi nieriu të jét nen shtet; *qytet, qytetas*, et. et.

24) Met-i, hurp, pikë, grimë: *Nji met ujë — kam nji met punë — Per nji met e po vij.*

25) Spjetë (me), me arrijtun, me mrrijtun.

26) Verdue (me), me fitue gjâ e pasuní.

27) Shtefë-a, rrang, shkallë, kambë shoqnore, radë.

28) Rrelë-a, fyzë, gyp, rryl neper të cillët qarkullon gjaku në skrop t'onë e gjak i mirë, i pastruem qi del nga zemra e kur kthen në zemer pershkohet neper *bleja*.

29) Kaverdue (me), mâ teper se me verdue si: *me perdî e me kaperdhyun*.

30) Paperdishueshem (i), qi nuk mund të kundershtohet me kurrnji arsye. It. *incontestabile*, freng. *incontestable*.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Shqypes 1912

Mjeft, Shqype, u mjerove
nen thunder t' jenes s' lashtë,
robinë teper gjimove
nen peshen e zgiedhës s' vrashtë,
prej vorrit kryet e çove,
lirisht po merr frymë jashtë,

Flutrues, nder kthetra tueja
mban pengun e lirís.
Flutrues, ket peng deh! rueja
ksaj tokës shêjte, Shqypnís!
Âsht xjerrë prej duerve t' hueja,
âsht Flamuri i pavarsís!

Flutrues, me sŷ si zhgjeta,
mbi anmiq rrfena mizore
vervit, per sa t' jetë jeta
trathtarët e zí lshoj dore,
n' dashtní per troje t' veta
shkrumoj zêmrat arbnore!

O Shqype dykrenare
pushò n' maje jetike,
sŷt êndja lamës luftare,
kû der vashat fisnike
me ushta dinë mirë fare
t' ngallnjejnë lirín kreshnike.

Zogjt mblidhi m' ato biga,
trimnín e t' parve msoja;
veç helm e jarg t' zí shlliga
barbare qet nga goja:
mos të dijnë sė çka âsht friga,
per krena anmiqsh të jenë gjoja.

Nder dej le t' ju vlojnë gjaku,
lirí, e vetmja brimë:
me shembull t' vet t' prîjë plaku
e i riu per gjurmë, vetimë
sŷt ti t' vetojnë e laku
t' jenë per trathtarë pa dhimë.

Zgjou, Shqype! nper rudina
nper lugje kumbon brini:
nji zêmre jemi, prina.
Vrrit n' lamë: Per Flamur bini,
Me né Hyjnín e kina,
Shqyptarë e t' lirë veç t' jini!»

D. Ndoc Sahatçija

(Nga nji veper e pabotueme)

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Detyrë ndergjegje kombtare

I mbushme njizetepêsë vjet të pamvarsís s' onë kombtare. Jemi në valë të kremtimeve të madhnueshme qi prej njanit e tjetrit skâj të Shqypnís po bâhen në perkujtim të datës së paharrueshme, në të cillen, njizetepêsvjet mâ parë, mas kater kavaljetesh e gjysë robnije barbare, xûe të valvitej nen kupen e qiellës së kaltert t' atdheut të Burrit, të Bardylit e të Gencit, flamuri i Kastriotit.

Ajo ditë entuzjasmi e gëzimi per të gjith ata, qi e kuptojn randsín historike të sajën, mirënjofsije e evanije ndaj dishmorët e ramë per Lirí e ndaj Atdhetarët e flaktë, qi shfrytsuene të gjitha fuqít e veta shpirtnorë e landore per ngallnimin e plotë t' idés kombtare, e rilindjen e atdheut të robnuem, do t' u perkujtojë të gjith shqyptarve çdo krahine, moshe, gjendje, klase, profesjoni, ideologjije e besimi, se Shqypnija âsht bâ e se do të jét vetem per shqyptarë e e shqyptarvet.

Në kulm të kësajë perjudhë së parë së jetës s' onë kombtare, së vedi na epet me xânë vend per nji ças me këthye mi hapet e bâme, me kundrue historín e këtyne njizetepêsvjetve, fazet e ndryshme neper të cillat âsht pershkue jeta e shqyptarit, gjendjen e popullit shqyptár, tue krahazue Shqypnín e para njizetepesvjetve me atê të sotçmen.

E mbas këtij kundrimi, po thueja per rrshit, por të pá paragjikime, udobisht mund të kuptohet se dishka âsht bâ, e se s' ká kênë nji perjudhë e dekun, por edhe se shum jet per t' u bâ në kohen e ardhëshme.

Programi âsht i haptë.

Zbatimin e tij sot per sot e presim kryekreje prej vullndesës së mirë – e cilla, si mbas fakteve qi shkojn tue na u tfaqë dita me ditë, jemi plotsisht të mushun mendje, se nuk mungon – t' atyne, qi kanë fatin e kombit në dorë, neser prej breznive të reja qi janë tue u gatue per të hí në shenen e jetës shqyptare, per t' i garantue kombit neper veprimin e vet të qindrueshem e të pá-interresë, frymsue prej nji ideali fjeshtë kombtár, njatë lumni shoqnore, ekonomike, financjare, kulturove, qi sá per tash, marrë para syesh sidomos gjendja e popullit t' ultë, âsht vetem nji dishír per t' u plotsue, nji anderr per t' u realizue.

Caku, kû perpiqen të mrrijn të rijt sot âsht: me krijue nji positë në botë, *m' u dukë dikush.*

Nder dit t' ona janë të rralla positat e persosuna plotsisht. Në nji kohë si kjo e jona, konkurrencash së pergjithta per me *i a mrrijt*, duhet të luftohet trimnisht kundra kompetitorësh së pa numer.

Inteligenca, mamendja, imaginacjoni, kanë pa dyshim pjesë të madhe në sukses; por pjesa kryesore i perket fakultetit, qi shkapercen të gjitha tjerat, atij qi urdhnon e ndalon, nzitë e pengon, perkrahë e pranon çdo veprim: *vullndesës.*

Vendi i parë u bjen të fortve me nji vullndesë së çeliktë. Këta vijn si per klasen e ngushtë t' intelektualve, si per klasen e madhe të popullit t' ultë.

Vullndesa mund të bâjë gjithshka, kúr mos të jét e plogshtë e e pa qindrueshme.

Per të shtî në veprim gurrat e pashterrëshme t' inteligencës, per të shfrytzue energít, me të cillat âsht paisë prej natyre kjo *botë e vogel,* qi âsht nieri, lypet shaku *me dashtë.* Çka e karekterizon rinín e sotçme âsht pakujdesija e *sefaja.* Smundje e trashigueme pergjithsisht prej shqyptarit giatí robnis otomane qi e la të shgatrruem nderi të gjitha energít e tija vitale. Të rijt, në lule të jetës, në kohen mâ të mirë të aktivitetit të vet na tfaqen si ushtarë të lodhun e luftarë të shkalitun para se të hijn në luftë: të filluemen *me dashtë* nji gjâ, të molisun e të merzitun e lanë.

Harta qi kalon çdo hart, âsht harta *me krye.* Superficialiteti sjellë rrenim në çdo pikpamje e të bukurat çmim e stimë, qi nierzt me kulturë të shndoshtë gëzojn per ata të cillët çdo veprim në jeten e vet shoqnore e pështesín mbi temele të forta e të qindrueshme e prej tyne

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

mârrin hovin per të zhvillue aktivitetin e vet në dobin e perbashktë.

Nierz me famë të perbotëshme në çdo lamije ditunije e harti, me qindresë së vullndesës i a duelen t' u bâjn báll sa kundershtimeve e të shkapercejn sá vshtirsí, të cillat, po mos t' i kishin luftue me nji qindresë të paperkulshme vullndese, do t' u a kishin terratisë diellin e jetës e do t' u a kishin humë famen qi gëzojn në boten e qytetnueme. Newton, Gladston, Palipy, Garzia Moreno, Pasteur, Alfieri janë shemuj të pamort karakteri të fórt, e ideali per të gjith ata qi duen të thirren e të jénë idealista. Idealista mrenda rrethi të haptë sa të ngushtë, ku fati i thrret per të zhvillue aktivitetin e vet shoqnuer. Idealista per të bashkëpunue me të gjitha fuqít e veta shpirtnore e landore në mirëvajtjen e shoqnís e lumnín e popullit, i cilli vuen prej nji krize, qi shkon tue e ligshtue herë per herë mî fort, e s' din të gjêjë shteg per të pshtue prej sajë.

Robnija 450 vjeçare e ká lanë shqyptarin, sidomos popullin e maleve, qi nder perpjekje per rilindjen kombtare ká dhanë kontributin mâ të madhin me flîjimin e gjithshka pat mâ të perzêmer e të çmueshem, në nji letarg deke e në gjendje të perlotueshme nen çdo pikpamje, e cilla lyp sherim.

Populli lirín e kombit e ka dashtë e e ka kerkue, per tê s' ká kursye as plang as shpí, as gjâ as mall, as gjak as jetë, i djegun e i pjekun, i dbuem e i faruem nuk e ká bjerrë idealin — hyllin polár të dishireve fisnike të veta kombtare — per tê ká luftue, per tê ká qindrue, per tê ká dhanë jeten e per tê ká ngallnye. Si ká dashtë lirín e atdheut të robnuem, don sot lumnin e atdheut të libruem, i gatëshem kurdoherë m' u bâ flî per tê prap po e lypi nevoja.

Me gjith se gjendja e tij shoqnore ká ndrrue pak, e nuk shifet ndo' i permirsim i madh, por sot, si sot 25 vjet, shkon zdeshë e zbathë, bjen pá shtrojë pá mlojë; rrnon me bukë e krypë të cillat ma se 'i herë i raditë tue thá vathin të vetmin kapital qi ká, asgja mangu din të vuej e din të báj.

Per sa i eger qi mahet prej të huejsh — e ndoshti edhe prej sá shqyptarësh, qi janë mësue m'u fá në shpínë të tij — âsht mjaft i arsyeshem në gjikime të veta.

Mësue me vuejt gjithmonë e pá kurrnji konfort të jetës së zakonshme, pson me duresë e me sjellje të vet të qetë, të frymsueme prej asajë burrní karakteri, qi e dallon e e veçon, bâhet shemull per sá popuj të perparuem e ep me kuptue, se âsht në gjendje të dijë me gjikue, se në perjudhen e shkurtë të njizetepêsë vjetve — mas nji robnije shum herë shekullore, kalue nen këthetrat e mâ të rrebtit anmik të qytetnis e të perparimit prendimuer – të trazueme prej sa ngatrresash së mrendëshme e së jashtme qi s' e kanë lanë me marrë frymë si duhet, nji shtet nuk mund të kapet në kulm të perparimit e s' mund të garantojë popullit të vet at lumni morale e ekonomike, qi pritet prej tij.

Jemi në detyrë të popullit, Shqypnija, qi sot gëzojm, âsht fryti i gjakut të derdhun prej tij mî curra e shkrepa të maleve t' ona jetike per lirí të atdheut per nder e ngallnim të flamurit.

Shqypnín e kemi prej tij, e aj pret prej nesh ndihm e perkrahje per të permirsue gjendjen në të cillen lngon randë. Lypë, e me të drejtë, qi breznija e ré, mos të tallet mî mjerime të tija, por tue e kuptue plotsisht randsín e misjonit qi ká, të perpiqet t' i sjellë nji epokë të ré perparimi shoqnuer, kulturál e ekonomik, e t' i ndihmojë per t' i bâ báll luftave të jetës e per t' i qindrue rrymës së kohës, qi shkon tue u bâ perherë e mâ dermuese.

Perjudha e 25 vjetorit të dytë të pamvarsís s' onë kombtare do të jetë nji ér e ré per jeten e shqiptarit, ér e cilla ka me sgue neper vullndesen e çelikta e të qindrueme të rinís shqyptare.

Brezni e ré! Këta presin prej tejet nipat e fatozave të Trabojnit, vllazent e pionierve të Deçiqit, bijt e dishmorve të Rrushkullit.

Gjiri i Valvet

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Shkodra përpara Konferencës s' Ambashatorvet në Londër

Mbas pak ditësh, qi kuvendi Kombtar i Vlonës shpalli Shqipnin mbretní më vehte, të lír e të pamvarun, Ambashatorët e Fuqivet të Mëdha, të mbledhun në Londër për me rregullue punët e Balkanit, mbas proponimit t' Austri-Hungarís e t' Italís, e njoften në parim të mkamunit e Shtetit të rí Shqiptar me mbret e tokë të veten të caktueme e i dishmuen mbarë botës se ket mbretní të ré e mirrte Europa nen mproje të vet. Mirë po Besëlidhunt balkanas, të cilet e kishin vendue t' a coptojnë midis tyne Shqipnín, nuk e mueren aspak në dorë ket gjygjë. Serbët mbajten gjithnji Durrsin, ket sqele deti aq të lakmuem per me lidhë vendin e tyne me tregjet e botës; Malazezt vijuen mâ me t' egër luftimet për rreth Shkodre, e Grekët përpiqeshin të pushtojnë krejt viset e Shqipnís së Poshtme. Kjo gjendje e turbulloi tepër politiken e pergjithshme t' Europës.

Austrí-Hungarija bashkë me Italín, për me ruejtë interesat e veta në detin Adriatik, vepruen me gjithë energjí qi të mos u lihet slavëvet asnji rrypinë toke sado e vogel në breg të Shqipnís. Nji shkëmbim mendimesh, qi ata dy mbretní të mëdha bânë me Rusín, suell ne e mbram nji zgidhje të pelqyeshme t' atij problemi të vështirshëm. Serbët qenë bindë e shtërngue me hjekë ushtrín prej bregut të Shqipnís, tue u-kënaqë vetem me nji shteg tregtije në Adriatik.

Çâshtja e të caktuemit të kufijvet të Shqipnís së Veriut e të Veri-Lindjes qiti përkundra kundërshtime e ngatrresa mâ të mëdha.

Me 17 e 21 Kallnduer 1913 delegatët e plotfuqishem të Serbís e të Malitzí i paraqiten Konferencës s' Ambashatorvet dy mêndore ku shfaqshin interesat e gjalla ekonomike e të drejtat e tyne historike e gjeografike për me mbajtë per vedi Shkodren, Pejen, Gjakoven e Dibren.

«E kemi thânë — binte në nji vend teksti i memorandumit të serbvet — se Kombi serb nuk mund t' a lëshoje «vendin e shêjtë» ku ndodhet Shkodra, kryeqyteti i moçëm i së parës mbretní serbe, Peja, selija e patriarkés serbë, Deçani e Gjakova». Austri-Hungarija, në marrëveshje të plotë me Italin, u kundërshtoi këtyne kërkesavet të padrejta të Slavëvet. Tue pasë për parim qi Shqipnija t' a ketë token e vet të caktueme në mënyrë qi të mund të jetojë si shtet autonom, lypi qi të përmbledhen ndër kufij të sajë Shkodra, Peja e Gjakova. Bisedimet e marrëveshjet ndërmjet Qeverivet t' Europës vazhduen për do kohë të gjatë për me mujtë me i afrue e me i sjellë në nji udhë të mirë pikëpamjet e ndryshme të tyne pa e vû në rrezik paqen. Po t' a kishin pleqnue çâshtjen e këtyne kufijve në bazë të kombsís, nuk do të kish qenë nevoja me e tjerrë punen aq gjatë. Veç shka se Fuqít e Mëdha në të caktuemit e kufijvet të Shqipnís kishin vû para do arsyena politike. Pikë së pari Rusija e Franca, qi ishin përkrahsit e mprojtsit mâ të mëdhaj t' interesavet të slavëvet, kërkojshin qi Konferenca të mirrte ne kujdes fitimet e Besëlidhunvet. N' anën tjetër mandej secila mbretní mundohej n' at të veten të ruejë interesat e tashme e të kohës s' ardhëme në Balkan e të sigurojë paqen. Mbas nji punimi diplomatik të gjatë e të mundëshem Vjena e Pjetersburgu ranë në godi. Austri-Hungarija hoqi dorë prej Gjakovës, Pejës e Dibrës, të cilat i u-lëshuen Serbvet e Malazezvet; Rusija pranoi qi Shkodra t' i mbesë Shqipnís.

Arsyet, qi suellen ket njdí, u shpallen menjiherë prej Ministrit të Jashtem rus, M. Sazonow, në komunikaten qi dha me 11 prill.

«Shkodra — tha ministri rus — i u la Shqipnís për me mbajtë paqen. Nji luftë e shkaktueme për nji arsye të tillë do t'ish dukë nji absurditet i kjartë, tue qenë se Shkodra âsht nji qytet thjeshtë shqiptar. Këto arsyena janë të vertetueme plotsisht nga raportat e Vice-konsulit rus në Shkodër,[1]) ku dishmohet, me prova të gjalla, vepnimi krejt ushtarak i Mala-

1) Vice-konsulli rus, qi ka bâ raportat kundra Malit të Zí, ka qênë në Shkodër, në kohen e rrethimit, Z. Milter.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

zezve, të cilët nuk kunë qenë të zot t' asimilojnë disa mija Shqiptarësh katolikë e muhamedan, qi zun vend mbrenda kufijvet të Malitzí, të caktuem tash tridhetë vjet. Prandej Mali i Zi, tue shtî në dorë nji pjesë të sanxhakut të Shkodrës kish m' u-ligështue gjithnji kështu qi kish m' u gjetë në rrezik m'u bâ nji Shqipní malazeze. Vice-konsuli rus në Shkodër beson se bashkimi me Mal të zí i nji numri të randësishem katolikësh romakë, nuk kish me mujtë me i dhanë këtij vendi rasen për me forcue lidhnít e veta me mbretnít e jashtme».

Zgidhja në mënyrë paqsore të kufijvet të Veriut e të Veri-Lindjes së Shqipnís i dha fund nji periude mjaft të rrezikshme për të mbajtunit e paqes n' Europë, por në nji kohë ngjalli nji konflikt tjetër mâ të rrebët në mest të Fuqivet të Mëdha e të Malit të Zí.

Konferenca e Ambashatorvet në Londër u bâni me dijtë me 12 Mars qeverivet të Besëlidhunvet se fati i Shkodrës duhet t' i lihej vendimevet të mbretnivet të Mëdha e i lajmoi qi të pushojnë veprimet e rrethimit. Por shka se as Mali i zí as Serbija nuk e varen në vesh ket lajmim miqsuer. Mali i Zí vazhdoi luftimet e përgjakshme kundra vendeve të forcueme të Turqvet e bombardimin e qytetit tue deklarue se s' mund t' a pranonte kurrsesi nji vendim në dam t' interesavet të tija, ndër sa serbët ngjeshen për ballë të kodravet të Bërdicës nji fuqí ushtarësh në ndihmë të vllazenvet Malazez. Mbretnit e Mëdha u-shternguen atbotë të bâjnë me 29 mars nji hap të rí në Cetinë e në Belgrad per me u njoftue të dy Qeverivet vendimet e Konferencës së Londrës e me i urdhnue formalisht me hjekë dorë prej rrethimit të Shkodrës për mos me derdhë kot gjak. Krajl Nikolla nuk çau kryet as kësaj herë për urdhna t' Europës. Kjo kryeneçsí i shtyni Fuqít e Mëdha të bâjnë nji demostratë navale kundra Malit të Zí. Me 5 prill nen urdhën të Viceadmiralit ingliz Cecil Burney u duk përpara Tivarit flota ndërkombtare: trí anije lufte austriake, dy italjane, nji anije ingleze, nji franceze e nji gjermane. Rusija, nonse e kish dhanë pelqimin e vet për ket demostratë, nuk çoi asnji vaporr lufte per mos me egërcue ndiesínat e popullit të vet. Kryekomandanti i flotës i dërgoi menjiherë kryeministrit të Malit të Zí ket telegramë: «Kam nderin të Ju lajmoj se nji flotë ndërkombtare âsht mbledhë ndër ujnat e Malit të Zí me protestue pse nuk janë çue në vend dishiret e Fuqivet të Mëdha. Unë dishroj me i tërhjekë vrejtjen Shkelqesës s' Juej për të dukunit e kësaj flotë si nji provë qi Fuqít e Mëdha veprojnë në marrëveshtje të plotë e me ju urdhnue qi kërkesat e tyne të kryhen pa vanesë. Ju lutem të më lajmoni për në qoftë se Qeverija e Juej âsht gati të plotësojë urdhnat e Pushtetevet të Mëdhja». Mbreti i Malit të Zí i pergjegji se vetem forcës do t' i shtrohej. Nuk mujten me i a ndrrue menden e me e bindë as këshillet e qortimet e Rusís e t'Italís, as shperblimet ekonomike qi i qenë premtue, as kercnimet e Qeverís Austro-hungare, as bloku, qi u shpalí në bregun e detit, që prej grykës së Drinit e deri në Tivar. E gjaku filloi me shkue prap rrkajë nepër llogore të luftarvet. Malazezt prej nji majes të Taraboshit, sypri Shirokës e prej Boksit gjuejshin pa kurrfarë mshire më top shtëpijat e qytetit e tregun; banorët, të ngushtuem per bukë disshin unit. N' Europë shum anmiq të Shqipnís përpiqeshin të mprojnë pa pikë drejtësije kërkesat e Malazezvet mbí zaptimin e Shkodrës e të shfaqin para opinionit botnuer demostraten na vale si nji veprim të paligjëshem të Mbretnivet të mëdha.

Në ket rasë Ministri i Jashtem inglis, Sir Edward Grey, n' interesë të drejtësís, e paraqiti në duken e vet të vertetë çâshtjen e Shkodrës. Në fjalimin, qi mbajti me 7 prill në Dhomen e Komunvet, tha: Lufta qi po vazhdon kundra Shkodre nuk ka mâ efekt mbi fatet e luftës ndërmjet Turqís e Besëlidhunvet e s'âsht mâ nji luftë librimi. Veprimet e Malazezvet kundra Shkodre janë pjesë e nji lufte zaptimi e s' ka ndonji arsye qi ato simpati, qi kishim per Malin e Zí e për të tjerat vende luftuese për lirin e pamvarsín e vet të mos i kemi tash për popullin shqiptar të krahinës së Shkodrës, qi âsht në pjesen mâ të madhe i përbâm prej katolikvet e muhamedanvet të cilët luftojnë për tokën, për besimin, për gjuhen e për ekzistencën e tyne.

Për këto arsye qeverija britanike s' ka mundue të marri pjesë në marrëveshtjen e kryeme në mest të Turqvet mbi Shqipnin. Kësaj

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

ujdije i âsht mbrrijtë mbas disa perpjekjeve diplomatike të gjata e të mundëshme e âsht vendue qi krahina e Shkodrës duhet të jetë shqiptare, ndersa Peja, Pezrendi, Dibra e Gjakova, mbas marrëveshtjevet të gjata, i janë shkëputë Shpipnís. Kjo ujdí lên nji rryp të hapët toke qi do të ndahet ndërmjet Serbís e Malit të Zí si fryt i fitimevet të tyne të shkelqyeshme.

Përfundimi i kësaj marrëveshtjeje âsht i domosdoshem për paqen e Europës e, mbas mendimit t' êm, âsht krye mu në kohë për të mbajtë paqen në mest të Fuqivet të Mëdha. Asht prandej gjithnji i nevojshem për ruejtjen e paqes europjane qi kjo ujdí të përmbahet me nji veprim ndërkombtar». Përpjekjet e kuvendimet e Qeverivet t' Europës për nji pushim armësh e për paqë e rregullim të çâshtjevet të konfliktit balkanik ishin vû në nji rrugë të mirë e ishin tue u-realizue kur nji ndodhje e papritun e ngatrroi edhe njiherë gjendjen. Shkodra i u-lëshue me trathtí, me 23 prill, princ Danilit prej Esad Pashës, mbas shtatë muej rrethimi. Krajl Nikolla në mest t' entuzjasmit deklaroi me të shpejtë se do të ngulej në Shkodër e i gjallë prej këndej nuk do të dilte. Monarkija Austro-Hungare i u-drejtue menjiherë Konferencës së Londrës qi t' i japë urdhën Malit të Zí me e lirue sa mâ parë qytetin e zaptuem e me i a dorëzue përfaqsuesvet t' Europës. Të tana Mbretnít e gjeten të drejtë kërkesen e Qeverís Austriake, të tana e njifshin çâshtjen e Shkodrës si nji punë të kryeme e se qyteti duhej të lirohej doemos; por shka se nuk dojshin me i shkue punës me të keq, përpiqeshin me e zgidhë ket problem të nderlikuem në nji mënyrë paqsore. E për ket qellim pranuen të thuesh të tana Qeverít e Europës. Edhe Gjermanija nga ana e vet u mundue për paqë. Berlini, në ket rasë — tha Baron Beyens, ministri belg në Gjermaní — ka bâ mrekulli tue qetësue zemrimin e Ballplatz-it.

Wilhelmi i Gjermanís, tue e përcjellë në stacjonin e hekurudhës arqiduken Franc Ferdinandin, qi kish vojtë aso kohe m' u pjekë me tê në Berlin për çâshtjen e Balkanit, i tha: «sidomos mos bâni marrina» (pas deo bétise)[2] Me 25 prill Austri-Hungarija i proponoi konferencës qi të shkarkojë ushtarë ndërkombtarë në Tivar e n' Ulqin, por ky proponim nuk u pelqye. Mbas dy ditësh përfaqsuesit e Fuqivet të Mëdha në Cetinë, n' êmen të qeverivet të tyne, i paraqiten kryeministrit të Malit të Zí ket notë:

«Përfaqsuesit e gjashtë Pushtetevet të Mëdha kanë nderin me e lajmue të tanë së bashku Qeverin Mbretnore Malazeze se qyteti i Shkodrës duhet të lirohet mbrenda nji kohe mâ të shkurtë e se duhet t' i dorëzohet Fuqivet të Mëdha të përfaqsueme prej Komandantavet të fuqivet navale ndërkombtare. Qeverija mbretnore Malazeze ftohet qi t' i japë sa mâ parë nji pergjegje kësaj komunikatë.

Mali i Zí përgjegji se çâshtjen e Shkodrës e linte m' u zgidhë në kuvendimet e paqes bashkë me të caktuemit e kufijvet të Shqipnis. Në ket ndërkohë Krajl Nikolla për me mujtë me ndêjë në Shkodër, desht me i lëshue Austrí-Hungarís malin Lovçen, por këtij proponimi i kundershtuen Fuqít e Mëdha. Qeverija Austro Hungare s' mujt me pritë mâ. Mjaft ishin shkelë e përbuzë urdhnat e vendimet e Europës. E lypte nderi e prestigji i Monarkís qi Shkodra të lirohej edhe me fuqí t' armvet. Me 29 prill Vjena përhapi ket komunikatë zyrtare:

«Dihet se Austrí-Hungarija e ka ruejtë lirín e veprimit në rasë se nuk i mbrrihet ndonji ujdije në mest të Fuqivet të Mëdha për sa i përket veprimit kundra Malit të Zí. Kjo rasë âsht vertetue tash tue qênë se mbledhja e djeshme e ambashatorvet . . . nuk ka mujtë me i arrijtë nji marrëveshtjeje. Nji shkëmbim i gjallë pikëpamjesh âsht tue u-bâ ndërmjet Qeverivet të Vjenës e të Romës për masat e mbrame».

Austri-Hungarija çoi më të shpejtë në kambë ushtrín e i a nxjeshi Malit të zí në kufinin verjuer. Italija përqendroi ushtrín e vet në Brindizi.

Gjendja politike e Europës kish mbrrijtë në nji shkallë shum kritike. Çâshtja e Shkodres e kryenecsija e Krajl Nikollës ishin tue i dhanë shkak nji luftës së madhe e të përgjakshme e tue e pshtjellë mbarë boten në zí.

Ministri i Italis e i Anglís në Cetinë vojten shpesh ndë to dit në pallatin mbretnuer për me e bindë Krajlin qi të shtrohej. N' anen

2) Shif librin e Edith Durham: «Venti anni di Groviglio balcanico f. 276.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tjetër edhe Cari i Rusís i dha urdhen të premë qi të dilte prej Shkodre pse Qeverija e tij nuk ish gati për me i bâ ballë nji lufte së përgjithshme. Mbreti i Malit të zí tue e pa vedin ngusht, të lanun prej Besëlidhunvet në fatin e vet e prej përkrahsvet të tjerë, i dergoi me 4 maj Ministrit të Jashtëm ingliz, Sir Edward Grey ket telegramë. «Qeverija e ême i ka parashtrue në noten me 30 prill arsyenat e sjelljes së vet për sa i përket çâshtjes së Shkodrës. Kjo sjellje âsht qenë frymzue nga parimet e drejtësís Dishmoj edhe nji herë se populli i êm e shpalli të drejten t' ême të shugurueme prej ngadhnjimit e prej zaptimi. Tue mos më lejue dinjiteti i êm e ai i popullit t' êm qi t' i shtrohem nji veprimi të vetmuem, e la fatin e qytetit të Shkodrës ndër duer të Fuqivet të Mëdha». Mbas pak ditësh, me 14 maj, fuqít e mbretnivet të Mëdha hynë në Shkodër e i shpallen popullit ket proklamë:

«Mas të dalunit të fuqive të Naltmadhnies së Tij Krajl Nikollës të Malit të Zíë, gjyteti i Shkodrës ká për t' u marrë në dorë e per t' u marshtue prejë nji komisjonit Zyrtarësh të flotës Nderkomtare, qi perftyron Pushtetet e Mdhaa t' Europës deri sá të ngulet nji sund autonom në Shpypní. Me ket proklam po i bâhet me dit gjith të cillit se do t' ushtrohet urdhnave të zyrtarëve të komisjonit nen laik të kanunit ushtarak».

Firmue prejë komisjonit permendun sypri me ket ditë 14 të majit 1913.

Cecil Burney	— Vice-admiral
Patris Giovanni	— Contrammiraglio
M. Niegovan	— Kontreadmiral
E. Laugier	— Captaine de Vaissean
V. Kletzing	— Fregattenkapitan

K. K.

Dokumentat historike, qi permban ky artikull janë marrë prej librit: Origine ed evoluzione storica della nazioni balcanike del Prof. Angelo Pernice.

Legjislacioni Shqiptár giatë 25 vjetve

Në shekullin XV, populli shqyptár mrriti me dhanë proven e deshires me jetue independent. Po n'at shekull, me deken e Skanderbegut, deshira e ktij popullit psoj grushtin ma të madhin, kuer nje popull aziatik, q'i kercnohej Europes, i dhunoj token dhè e sundoj.

Giatë pês shekujve, nen egersimin e vuejtjeve e të psimeve, populli shqyptár mbajti ndezun në shpirtin e tij at flakë lirije e pa- mvarsije q'e kishte ngushllue dhè forcue në kohnat e betejave.

Deshira e lirís, e ushqyeme per kohë kaq të giatë, esht prova e gjallë se populli i ynë qendroj moralisht i shndoshtë, dhè aspiratat e një popullit të shndosht nuk mund të mos të perkryheshin!

Në shekullin XX, para 25 vjetve, në sheshin, qi mandej mori emnin "Sheshi i Lirís „, në Vlonë, buzë deti e faqe Europes, me nji parí burrash, nder të cillt perfaqsoheshin denjisht të gjitha krahinat e Shqipnís, plaku Ismajl Qemali tha verbin e lirís. Populli shqyptár u shpallë i lirë e i pa-mvarun!

Kjo kje ligja má e para që populli i dha vedit ne "sheshin e lirís „; n'at fushë e n'at moment populli shqyptár zgodhi qeverín e vet të parë, nen kryesin e Ismajl Qemal Vlores.

Problemet q'u paraqitshin ksaj qeverije, në çasin e lindjes s'Indipendences, ishin të randa: në zgidhjen e tyne, ndoshta, mvarej jeta e Shtetit të po-sa-lemun. Nder kto ishte edhé aj i legjislacjonit.

Nuk mund të mos shenojmë se ligja e parë e dhanun prej popullit shqyptar, kje nji ligjë revolucjonare që vulosi nji fakt të pá-gjakshem ligjë revulocjonare kundra perandorís sunduese të bazueme në parime theokratike e dispotike: shkputje tctale prej nje shteti e nji populli me të cilin nuk na lidhte as gjaku, as giuha, as tradita! Populli shqyptár ka qentue gjithmonë si komë: raca, giuha, zakonet e sidomos aspiratat e perbashkëta ne sundimin pês herë shekulluer, nuk u ndryshuen as u bashkuen me sunduesin. Në ndarjen e 1912 komi u bâ nje me shtetin: Shtetin Shqyptár!

* * *

Rrethanat dhe koha në të cillat u formue në Shtet ky popull, giatë luftë balkanike e pak kohë para luftës botnore, nuk lejojshin perpilimin e shpejt e ligjëve të pershtatesh me me nevojat e Shtetit të ri e europian; e pse mos me lanë të shkaktohej anarki, në nji ligjë të dytë, qeverija shpalli në fuqi të gjitha ligjet e perandorís othomane.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Ligjët e Turkìs

Perandorija othomane nuk kishte mrrijtë me unifikue ligjët e veta as me i pergjithsue mbi të gjith nenshtetasit. Popujt e shumt, racat e ndryshme, besimet në kundershtim njeni me tjetrin si edhè konditat gjeografike në të cillat shtrihej sundimi i gjanë i saj e kishin detyrue të pranote perjashtime e ndryshime të pershtatshme vendit, popullit e kohës: veç ktyne nderhymja e shteteve europjane per të mprojtë besimet kristiane e kishin shterngue Shtetin othoman me pranue kapitullatat: ktej dallimi i legjislacjonit si mbas besimit e nenshtetësís.

Kodi penal zbatohej mbi të gjith nenshtetasit, pa dallim feje, dhè në Shqipní nuk zbatohej vetem në krahinat e Veriut, ku fajet ndiqeshin mbas kanunit të Lekë Dukagjinit.

Per të drejtat e zotnimit e t'obligimeve ishte në fuqi, mexhelea; e njajtë per popujt dhè besimet e ndryshme, me perjashtime të pakta psr sá i perkitte kanunit doketár.

Ndryshime themelore paraqitte legjislacjoni i Turkís per sa i perket së drejtes familjare e cilla rregullohej si mbas besimeve.

Populli shqiptár dahet në dy besime: besimi kristian e besimí mysliman. Besimi kristjan nendahet prap në kristian orthodoks e kristian katholik; edhè beaimi mysliman ka nendamje si bektashi, rufaij, tunnij etj., por të gjith i nenshtroheshin ligjes së Sheriatit. Per kundrazi per kristiant orthodoks ishte në fuqi e drejta familiare si mbas legjislacjonit bizantin, nësa kristiant katholik regjoheshin me të drejten kanonike.

Gjykatat Civile gjykojshin në bazë të Mexheles, dhe gjykatat kishtare, per të drejten familiare, per kristiant gjykatat e metropolive dhe per myslimant gjyqet e Sheris.

Kanuni i Lekë Dukagjinit

Me shpalljen e shtetit Shqyptàr mbeti në fuqi edhe kanuni i Lekës. Ky esht e vetmja ligjë thjesht shqyptare, e burueme prej shpirtit të popullit t' onë malcuer, e shtjellueme giatë shekujve dhe e pershtatun nevojave dhe mentalitetit të tij.

Esht per t' u besue se burimin e parë të tij e ka në rregullat që ç' do popull i jep vedit kuer ngulë plang e fillon të rrnoj në shoqní; se giatë kohës esht influencue prej popujve me të cillt ka pas marrdhenje e që kishin mrritë në një gradë perparimi ma të naltë. Vrejtuesit tš cenëshem i spikasin në menyrë të dallueme influencat e së drejtës rromake dhe ato të së drejtes gjermane. Historikisht spiegohet lehtasi ky ndikim me sundimin mjaft të giatë të rromakve dhe me kalimín nëpër Shqypní të popujve gjerman.

Sigurisht kjo ligjë doketare esht zbatue në të gjith Shqypnin deri në kohen e Skanderbegut, por mandej u ndrrydh vetem ndër male, ku nuk mrriti të sundoj pushtuesi.

Nuk qentote i shkruem deri sá At Shtjefen Gjeçov, filloj t' a botoj në "Hyllë i Drites„; transmetohej gojarisht brez mbas brezi. Zbatohej në malsin e Shkodrës, të Kosovës e të Dibres; nder rrethet e Krujës merrte emnin "Kanuni i Skenderbegut„.

Paraqet merita jo vetem në pikpamje të historis por ká vlerë edhe në pikpamje juridike. Mjerisht nuk u studiue as u konsultue kuer u vune bazat e legjislacjonit Shqyptar, sigurisht jo pse u perçmue por pse nuk dihej mjaftësisht prej juristave t' onë.

Kanuni i Lekës zbatohej prej gjyqit të maleve e prej pleqënive të popullit. Apeli i fundit bahej te dera e Gjomarkajve. Përshite dispozita civile e ndeshkimore dhe proceduriale.

Një numer i pa-kufijshem ligjesh, civile e ndeshkimore, kompletojshin kodet; por zbatimi i tyne ishte i vshtirë mbassi, si pasuene njena mbas tjetres per shekuj, nuk gjindeshin, dhe kuer diheshin nuk mnnd të caktohej me siguri ne se ishin në fuqi apo ishin abrogue prej ndoj ligje të ma vonëshme.

Kjo esht pasqyra e legjislacjonit ottoman në kohen kuer Shteti Shqyptàr e adoptoj. Me ligjet Shteti Shqyptar pranoj edhe organizimin e Drejtësis të perandorís ottomane: vazhduene të funksionojnë të gjitha gjykatat si shtetnore ashtu edhe kishtare. I vetmi ndryshim kje mos njoftja e kapitullatave dhe keshtû nenshtetasit e huej i nenshtroheshin ligjeve shqyptare.

* * *

Veprimi legjisletiv i Shtetit të rí filloj me të shpejt, por u nderprè me pushtimet e hueja në kohen e luftes botnore.

Tri Shtete u hodhen, posa plasi lufta, në token Shqyptare: në Korçë, Greqija që u zevendesue ma vonë prej Francës; në Gjinokaster e në Vlonë Italija; dhe në gjith Gegnin deri në Berat Austrija.

Toskënija u nenshtrue plotësisht ligjeve të pushtuesave; ndryshoj edhe organizimin e Drejtësis per t' u pershtat atyne ligjeve: kështû në Korçë u formuene gjyqe ndeshkimore me jurí per gjykimin e krimeve.

Vetem në Gegní mbeti kurthama e legjislacjonit shqyptàr: Austrija formoj komisi në dhe gjyqe me funksionàr shqyptár, e filloj me bà ligjë të pershtatëshme per vendin e me giuhen shqype. Kjund të thuhet se vetem në Shkoder vazhdoj veprimi legjislativ i filluem në Vlonë dhe i vazhduem në Durrës me princ Wiedin.

Mbas luftes botnore Shteti Shqyptar u krijue: nje Qeverí e perkohëshme u formue në Durrës, por veprimi legjislativ (dhe politik) i saj kje shum i kufizuem mbasi me 21 Nëntduer 1920 u mlodhë në Lushnje ai kongres që vendoi rrezimin e Qeverís së Durrsit dhe krijoj Qeverìn e Tiranës. Me kongresin e Lushnjes filloj jeten e tij të rregullt Shteti Shqyptar.

Asamblea kombëtare e Lushnjes në 5 mbledhjet

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e mbajtuna prej dates 21 deri me 31 të kallndorit, vendoi krijimin e nje keshilli të Naltë me kater Antar, si regencë, deri sá të rij Mbreti; e nje Senati të perbam prej 37 vetave. Emnoj dergaten Shqyptare pranë konferencës së Paqës në personat e Mons. L. Bumçit, të Dr. Turtullit e M. Konicës. Formoj nje kabinet nen kryesin e S. Delvinës me Minister të P. të Mbrendshme A. Zogun.

Në krye të pak ditve Qeverija e ré nguli plang në Tiranë dhe filloj veprimin e saj.

* * *

Mbi themelet e Statutit të Lushnjes u vazhdue veprimi deri kuer me 21 kallnduer 1924 u thirrë Asambleja Kushtetuese per të vendue mbi formen definitive të Shtetit.

Giatë ktyne vjetve veprimi legjislativ u kufizue në disà ligjë të veçanta që permirësojshin ato të Turkis.

Asembleja kushtetuese e fillueme me gezimin e përgjithëshem, u nderprè per gjasht muej dhe vazhdoj me 1925, tue caktue si formë Shteti Republiken, qi u shpallë me 21 kallnduer 1925. Statuti themeltar, kje vepra legjislative e Asembles.

Giatë kohës që Shteti i ynë pati formen republikane u fillue veprimi legjislativ në menyrë definitive. Qeverija me d. 5-VIII-1926 formoj nje komisjon ligjë pregatites, të perbam prej ZZ. Thoma Orolloga, F. Dibra, A. Dabulla e A. Libohova. Ky komisjon u krijue per të "permirësue e modernizue ligjët që janë në fuqi, në nje menyrë që t' i pershtaten zakoneve të vendit, e të permbushin edhe nevojat e popullit me shpejtësín e leht sín e duhun, si edhe per të hartue ligja të reja, e per të perkthye edhe ata që shifen t' arësyeshme„.

Komisjoni filloj veprimin me të shpejt; objekti i parë kje perpilimi i kodit penal e mandej i kodit civil; i pari hyni në fuqi me 1 Kallnduer 1928 dhè i dyti me 1 prill 1929.

Para se të bajmë fjalë mbi kto dy kode, të cillt u perkryene giatë kohës së rregjimit republikan dhe u zbatuene në kohen e regjimit monarkik, duem të flasim mbi ndodhjen konstitucjonale që i ndrroj regjimin kater vjeçar Shtetit t' onë.

Monarkija

Asembleja legjislative e transformueme në kushtetuese, ndrroj formen e rregjimit e me 1 Shtatuer 1928, proklamoj mbret të Shqyptarve A. Zogun.

Ç' prej kohës së proklamimit të pa mvarsis, Shteti ke ndrrue kater herë formen e sundimit: 1] sundimi nen formë principati i Wilhelm Wied-it 2] keshilli i nalt, trup kolegjal, nen formë regjence, deri sa të vinte Mbreti, 3] Regjimi republikan, 4] Mbretnija.

Statuti themeltar i Mbretnisë Shqiptare, veper arti e dalun nga dora e Faik Konices, u votue prej Asembles kushtetuese me d. 1 dhetuer 1928.

"Shqypnija esht Mbretni demokratike parlamentare dhe e trashegueshme, (Neni 1). Mbretnija Shqiptare njef si burim të pushteteve të Shtetit popullin, ushtrimin e pushtetit legjislativ e ban me anë të Mbretit e të parlamentit të formueme vetem prej odës së deputetve.

Shteti shqiptar nuk kà fè zyrtare por të gjitha fét e besimet janë të nderueme. Feja nuk mund të formoj pengim juridik n'asnji mendyrë e prandej ç' do shtetas gzon të drejta të njajta para ligjës e mund të konkuroj per ç' do otiq.

Statuti i Mbretnis, giatë nand vjetve që esht në fuqi, perveç nji rishikimi per sa i perket çashtjes së shkollave private që u ba në vjetin 1933, nuk ka pasë ndonji ndryshim formal tjeter.

Kodet e rí

Komisjoni ligjë - pregatites per kod penal adoptoj perkthimim e kodit Italian të 1889. Ky esht nje nder kodet mà të reja, i perpiluem mbas nji sistemi shkencuer. Parashef nje seri fajesh që në kodet e tjera nuk janë marrë në konsiderim; dàn fajet në bazë të nje parimi shkencuer, në delikte e kundravajtje, nësa kodet e tjera parashofin edhè nje kategori tjeter: krimet.

Per me e pershtat ket kod popullit shpyptar, lypej nje studim i thellë e i giat: zakonet t' ona, mentaliteti, jeta ambienti, ndryshojnë shum nga ata të popullit italjan, por nje adaptim i pershtatëshem nuk mund të bahej mbrenda pak kohe. Per ktê, komisjoni u mjaftue me ndryshimin e pak dispozitave. Kodi italjan nuk parashifte ndeshkim me vdekje, por per popullin shqyptar e sidomos në fillim të jetës së tij si Shtet, ishte e nevojshme që disà nga fajet má të randa të të ndeshkoheshin me ekzekutimin kapital. Edhè Shteti italjan në kompilimin e kodit penal të rí e pá të nevojshme me rivue ndeshkimin me vdekje.

Effektet e kodit penal shqyptár në periudhen gadi dhetë vjeçare, kan kenë të dobishem. Ky kod ndihmoj mjaft vendosjen e qetsis në Shtetin t' onë e me ndeshkimet dhe mënyren e ekzekutimit kontribuoj shum në permirsimin e fajtorve: parim ky që duhet të jetë qellimi i ç' do kodi.

Veprimi ma i randësishëm i komisionit kje pregatitja e kodit civil. Edhe per kte kod, komisjoni u ndodh perpara nje dilemi: të permirësoj Mexhelen e Sheriatit tue i a pershtat Shtetit të ri, a por të adoptonte ndonji nga kodet prendimor. Per permirsimin e ligjëve të vjetra shin antár të gjith njerzit e vjeter, kuptohet gen ata e ré ishte fautore e nje legjislacioni krejt Perendimor, tue i shkeputë nje herë e mirë marrdhanjet me legjislacjonet orientale. Per fatorjen e thesës së rijve, kontribuote edhe fakti se institucjonet e Mexheles e të Sheriatit, si të gjith ligjët e Turkis, ishie të bazueme mbi parime fetare, e nuk mund ndryshoheshin as të permirësoheshin

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

lehtësisht. Komisjoni u dekllarue per pranimin e ligjeve oksidentale integrale.

Nga ligjët oksidentale preferoj kodin civil të Frances, me permirsimet q' i janë bá me kodin civil italjan, mbi kodin Gjerman, i cilli esht ma i ri por disi ma i errtë, dhe nga ana tjeter studentat shqyptar po vazhdojshin kendimet n' Universitetet e Frances e t' Italis e nuk do t' ishin në gjendje t' interpretojshin tekstet origjinale as komentat e kodit gjerman. Veç ktyne arësyenave, kodi freng kishte pá nje elaborim ma se shekulluer, dhe ishte perhapë në shum shtete t' Europes: jurisprudenca kishte zgidhë pika të shumta e të vshtira; prova e giatë e ktij kodi ishte shenj se i pershtatet popujve civil të kohes.

Ndryshimi i kodit freng me atë të Turkis ishte i dukëshem! Ishin prodhimi i dy botave të ndryshme, i dy besimeve të dallueme, i dy epokave në kundershtim njena me tjetren. Mexheleja e Sheriati, ligjë të nje shteti theokratik, dhespotik e feudal, e mbetme e kohës mesjetare të dekun- Kodi freng, ligjë e nje populli që kishte bá revolucjon per të dekllarue të drejtat e njeriut e të qytetarit!

Vetë populli turk e kishte hjedhë ligjen e tij të vjeter per nje ligjë europjane!

Pranimi i nje legjislacjoni të vetem per rregullimin, sidomos të drejtave familiare, paraqitte per Shtetin Shqyptar edhe nje faktor per bashkim, mbasi do të rregulloheshin në menyrë të njajt marrdhenjet familiare të besnikve të fénave të ndryshme Ndryshimet e kodeve të vjetra me të rín ishin rranjore! Sheriati lejote per myslimant poligamin, nesa kodet kristiane njifëshin vetem familjen monogame; gjithëashtû per zgidhjen e marteses, per myslimant lejohej "repudium„ e drejtë e burrit me lanë gruen, nesa kjo nuk mund të zgidhte martesen kuudra vullnetit të burrit. Për orthodokst, lejohesh çkunorzimi në disá pak rasa të caktueme, nesa per katholikt ishte ligjë e pa ndryshueshme parimi i Unjillit se "ç' ka lidhë perendija nuk mund të zgidhi robi„.

Para ktyne ndryshimeve kaq të dallueme, u refuzuene dy parimet ekstreme, dhe u pranue e drejta per bashkëshortet me kerkue çkunorzimin per disá shkaqe të caktueme.

Me kodin e ri familja naltësohet në radhen që i perket dhe konsiderohet si cellul jetë-pruese e bazë e organizimit shtetnor. Çkunorzimi pranohet, por nje seri formalitetesh u vuene per të penguem sa esht e mundun shperdorimin e ksaj të drejte. Lanja e ktij shtegu të hapun per zgidhjen e martesës, natyrisht nuk vlen per konsolidimin e familjes. Me gjithë ktê, me kodin e ri grues i njifet zotsija civile e plotë: konkuron në trashigim baras me burrin, dhe kuer asht e martueme mund t' ushtroj profesjon ose industri edhe pa pelqimin e burrit, me nje autorizim të gjyqit të paqit, kuer ky ushtrim të jetë n' interesin e familjes (n. 191).

Për sà i perket fejesës, per t' ju pershtat ma teper zakoneve të vendit, u caktue se në prishjen e fejeses, kuer njena nga palët nuk i bindet arësyenave, çeshtja i referohet nje komisjoni Arbitruer, që ka per detyrë të perpiqet me i pajtue. Kundra atí që prishë fejesen pá arsye, gjykata cakton shperblimin e shpenzimeve të bamuna dhe po të sjellin çartja e fejeses ndonji goditje të randë n' interesat personale të fejuemit të pafajshem, mund të caktoj edhe nje shperblim moral. (n. 118). Keto dispozita mbassi unk qentojnë në kodet freng e italjan u muerne nga aj i Sviceres.

Pjesa e kodit civil mbi obligimet u muer, po thuej pa-ndryshim, prej projektit të perbashkt t'obligimeve t' elaboruem prej nje komisjonit italjan e nje komisjoni freng, te formuem per bashkimin e të drejtës s' obligimeve në të dy shtetet latine. Ky projekt sht permirsim i pergjithëshem i asaj pjese të k odit që i perket obligimeve. Tue u mbeshtetë në vepren e jurisprudences ma të ré të dy shteteve, janë permirsue në formë e në permbajtje disá pika q' ishin t' errta e kishin lanë vend interpretimeve të ndryshme e shum herë të pa-drejta, dhe janë shtue disá dispozitá per rregulllmin e atyne rasave që nuk ishin parapá në ligjët e perparëshme.

Ky projekt, per arësye politike, nuk u pranue prej asnjenit nga të dy shtetet. Me pranimin e ktij projekti prej Shtetit Shqyptar, juristat t' onë janë thirrë të trajtojnë nje jurisprudencë mbi ket pjesë të kodit që nuk regjon n' asnji Shtet: mundi dhe merita ma e madhe!

Per mirë aplikimin e kodit civil, nevojitej edhe kodi i procedures civile, por komisjoni u mjaftue me perpilimin e nje pjesës të procedures e sidomos per at pjesë që i perket provave: keto dispozita shkojnë nen emnin "Shtojca e dytë e kodit të proçedures civile„. Janë marrë nga kode të ndryshme t' Europes e sidomos nga aj i Austris, me gjithë se nuk esht pranue krejtesisht sistemi oral i procedurës Austriake, ndoshta pse lypë nji zotsi të shqueme e praktikë të giatë nder gjyqtar e avokat.

Në lidhje me pranimin e kodit civil esht edhe krijimi i komuneve, të cillave përveç detyrave të tjera administrative, u ngarkue edhe mbajtja e librave të gjendjes civile.

Me ligjët e perpunshme vetem akt-lindjet rregjistroheshin, per të gjith, prej autoriteteve fetare perkatse, kuerse per akt-lindjet e vdekjet, vetem elementi kristjan, me anen e famullive, kishte mbajtë shenime në regjistra.

Në menyrë të pershtatshme me ligjët e reja, u trajtue edhe ligja e organizimit të Drejtesis. Me kte ligje u krijuen nga nje gjykat paqtuese per ç' do Nenprefekturë, nder qendrat e prefekturave u formuene nga nje gjykatë pa qtuese, kompetente vetem në çeshtje civile; ngá nje gjykatë fillore, që si mbas objektit, gjykon kolegjalisht ose me gjyqtar monokrat.

Per pranimin e gjyqtarve u caktue, si konditë e

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

domosdoshme, per veç të tjerave. edhe dipllomë Universiteti në fakultetin e Drejtësis: kta lejoj, që mbrenda ktyne nand vjetve, magjistratura e jonë u permirsue dita dites me gjyqtàr të rì. Të vjetrit bashkë me ligjët e tyne po terhiqen me shpejtì. Në bazë të ksaj ligje e në nje kohë relativisht të shkurtë, u vune themelet e shendoshta per nje magjistraturë të ndergjegjëshme: sigurì e ndër e nje populli civil!

Po të vazhdohet aplikimi i ligjës s' organizimit të Drejtësis, me at rreptesìn q' esht ndjekë deri sod, per së shpejti Shteti i ynë do të kenë arashe gjyqtarsh t' aftë e të ndershem; të vlefëshem edhe per detyra të tjera shtetnore, ku endè aplikimi i ligjeve mvaret nga interpretime të mjegullta e arbitrare.

Mbi studimet e bamuna prej keshillit të Shtetit u pranue e hyni në fuqi me 1-IV 1932 edhe kodi tregtar. Esht nje perkëthim i projektit të prof. Cesare Vivante, autoritet i perbotëshëm në të drejten tregtare. Perkethimi mjerisht nuk esht shum i kjartë dhe rregullimet e veprimeve tregtare, në menyrë teper të komplikueme, i pershtaten ma teper strukturave tregtare të shteteve të mdhaja, se sá asaj të nje shteti me nje tregtì të kufizueme. Aplikimi i ktij kodi, giatë ktynë vjetve esht kerkue pak herë.

Nje seri ligjesh e shtojcash, mbi landë të ndryshme janë dekretue giatë ktyne vjetve, në lidhje me organizimin e shtetit të rì, e të nevojave që lejnë dita ditës. Mjerisht të tilla ligjë të veçanta, janë perpilue me kritere të ndryshme, herë herë në kundershtim me parimet e kodeve, të redaktueme prej personave jo jurista, t' errta e të mangta. Nje armonizim në mes të ktyne ligjeve, që u bane të shumta, imponohet, e sigurisht do të jetë objekt i veprimeve të para të 25 vjetorit të dytë.

Simjet, në vjetin e Indipendences, nje serì ligjesh, q' u quejten Reformatore, u dekretuene e po aplikohen. Me kto ligjë u naltësue grueja në radhen e meritueshme e të denjë të nanes, të bashkëshortes e të bijes!

Kto, ligjët themelore të Shtetit t' onë, giatë njezet e pes vjetve të para!

* * *

Sot, në kremtimin e 25 vjetorìt të dites së pamvarsis s' onë, ndalena me gezim me i dhanë nje shikim vepres s' onë legjislative. Konstatojmë me kenaqesì se jemi perpjekë dhe kemi arritë t' i napim vedit ligjë të reja, t' inspirueme me parimet e shendoshta të kohes s' onë perparimtare. Mbrenda njezet e pes vjetve kemi dijt të hymë denjisht në radhen e popujve civil.

Veprimet t' ona, giatë ksaj kohe të shkurtë per historin e nje populli, tregojnë se linìnë që e fitueme vetë, dijmë edhe t' a mbajmë.

Neser në pragun e njezet e pes vjetorit të dytë, do të rimarrim, me ma veprimtarì, udhtimin e pa fund ndaj perparimit, per lumnìn e popullit Shqyptar!

Korçë, Nentor 1937 **Eç.**

Në ditën e madhnueshme:
Tue njoftë vehten e tue shpresue e besue.

Në librin shkolluer «*Cuore*» të *De Amicis,* gjindet nji copë leximi e madhnueshme për mendim e shprehje. Këjo copë përmban ket titull «*Falju atdheut në ket mënyrë ndër ditët e të kremtexe të tija*».

Do t' ishte me dobí të madhe për shvillimin e ndjesive kombëtare, qi botimet e jashtzakonshme apo *festivali,* të përmbajshin atë copë të librit të *De Amicis,* tue i a përveshë vendit t' onë fjalët qi aty janë rreshtue per atdhén e autorit të librit «*Cuore*».

Por do të thotë ndonji lexues se ai libër i âsht kushtue nxânsave, prandej copa e leximit për të cilën bâmë fjalë, i përket moshës së rinís, moshës së shkollës.

E rreth kësaj pike, duem të flasim sidomos për çka u perket ndjesive atëdhetare të njij populli, cili do qi të jetë e në nji mënyrë të posatshme popullit t' onë në lidhje me disa prirje apo manifestime të jetës s' onë kombëtare, qi i përkasin dashtunís qi kemi për atdhé e institutet e tija e sidomos mirëqenjes e kultit ndaj ata qi vepruen për realizimin e idealeve të naltа të kombësís.

Tue folun në vijën e përgjithëshme mbi ket subjekt, atdheu lypet të duhet e të nderohet me zemrën e ndjesit e njij fëmije e sidomos me thjeshtësín e sinceritetin e njij kalamani. Përveç kësaj, dashtunija e nderimi për atdhé, sa do të mëdha të jenë, nuk janë kurr sa duhen me qenë. Sikur ka shesh ardhmenija apo jeta e njij fëmije, ashtu duhet të ketë për-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

herë shteg të hapët dashtunija e sëcilit për at dhén e vet, e cila mërrinë deri në flijimin e jetës.

* * *

Tue ardhun në gjykimin e atdhetarizmit t' onë, sikur ka ndodhë ndër popuj tjerë mbas fitimit të pamvarsís, na duhet të pohojmë se jemi me të vertetë fëmij më ket lamë. Ndoshta, për shkaqe të shuma qi përfton nji fazë sikur âsht këjo e yna në ket perjudhë, jemi mâ fëmij se ishim atëherë kur atdhen nuk kish fitue ende pamvarsín e tij. — Aso kohe, ishte i ngushtë rrethi i atdhetarve, por i çquem e provuem prej veprave të dukëshme qi kryentë atdhetarija ish vepër flije, sot, çfaqjet e saj mund të jenë mjet fitimi e tregtije.

Atëherë, i çmuem e i nderuem ish ai qi flijohej për idealet kombëtare, sot ai qi gëzon fuqín dhe âsht i drashtun. Zotsí konsiderohe shin shërbimet sa mâ të medha të kryeme në heshtje për të miren e Atdheut, për ngallnimin e qellimeve të nalta të kombit, sot pasunija e pozita shoqnore o politike të fitueme me ç'farë do mjeti. Atëherë, grumbulli i atdhetarve ish homogjen, pse ishin të bashkuem e të njoftun ç' farëdo t' ishte largësija qi i ndante, sot nuk mund të njifen e bashkohen prej se shtirja (simulation) e patriotizmit e methudhat politike të disave, nuk perkohen me natyren e shqiptarit prej gjaku e race.

Prej këtyne fakteve, mjerisht të pamohueshme, rrjedh gjykimi se jemi të vogjel apo fëmij në lamën e atdhetarizmit e në politikën t' onë kombëtare, fenomen ky qi çquhet përgjithësisht ndër hapat e parë të jetës së pamvarsís së njij populli.

* * *

Po, për të tillë na çquen edhe fakti i mendimit qi kemi dhe i kultit qi ushtrojmë për ata qi i shërbyen si idealistat mâ të përsosun atdheut e interesave të tija e sidomos fitimit të pamvarsís së tij.

Tue qenë se në botën e sotshme, ditën e flamurit si e quen populli i ynë, do të çojmë, intuitivisht, menden ke ai qi muer përsipër dhe kreu me zotsí të çqueme çpalljen e pamvarsís dhe të vetqeverrimit t' onë, ke Ismail Qemali âsht detyra e ynë morale e qytetari qi, emënin e kujtimin e tij t'a naltësojmë e nderojmë. Perveç kësaj edhe t' i çpallim luftë (luftë arsyeje) kujtdo qi, me ç' farëdo insinuate të bâme edhe për bindje e pa qellim të lig, ka kërkue e don t' i bâjë mâ të voglën hije shkëlqimit të veprës së madhnueshme qi kreu ky shqiptar, me të vertetë i math, ne dobín e te gjith atyné qi mendojnë e ndijnë si atdhetarë shqiptarë.

Me këqyrë me ndamë Ismail Qemalin prej aktit qi na ka prokuruë pamvarsín si Shtet, âsht baras si mos me i njoftë kavín njij efekti. Vepra mandej qi çquen Ismail Qemalin për atdhetar e puntuer për realizimin e idealeve kombëtare, dallohet ndër përpjekjet e tija në ket objektiv para fitimit të pamvarsís si edhe të marrjes për sipër dhe të kryemjes së çpalljes së vendit t' onë në Shtet të lirë e të pamvarun.

Ka asish qi janë përpjekun t' i ngarkojnë faje Ismail Qemailit gjatë kohës qi kryesoi qeverrín e përkohëshme në Vlonë. Gabime ndoshta po, por faje nuk mund të thuhen kurr, pa dashtë me bâmë nji padrejtësí o me shpifun. Por edhe tue pohue hipothesen e dytë, due me thanë gabimin, duhet marrë para sýsh se mënyra apo aftesija e qeverrimit âsht relative: Relative me cilsít e parimet qi zotnon qeverritari; relative me kohën, rrethanat e nji varg shkaqesh qi mund t' i provokojë gjendja e politikes së mbrendëshme dhe disa herë e jashtmja.

Në ket pjesën e jetës a veprimit t' Ismail Qemalit, duem të thomi të kryesisë së qeverrís së përkohëshme, përkundra prijeve të paditsave të tij, lypet t' admirojmë e të çmojmë shpirtin e tij sakrifici për dorëhjekjen e vullndetëshme qi dha faqe njij episodi të pjellun nga rrethanat politike të kohës, tue besue se largimi i tij do të zbutëte mëninë e anmiqve, të cilët, përgjithësisht, vprojshin kundra qeverrís qi kryesonte, o prej meninje e shpirtligësís, ose prej se ishin të mashtruem në mirë-besim.

Per me u bindun mbi ket fakt mjafton me marrë para sýsh mjetet qi u shtinë në punë për të luftue regjimin e qëverrís së përkohëshme. Ata qi kundershojshin prej se ishin të mashtruem, shumica bâjshin politike diletantizmi dhe i gjykojshin punët tue i veshtrue siperfaqësisht tue u dhânë besim insinuatave t'aty-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

në qi kundërshtojshin prej se të verbuem nga egoizmi e ambicioni.

* * *

Nuk âsht rasa mund të thotë ndokush të hapen sot të tilla bisedime. Përkundra, këto shenime na duken bash të rasës dhe, jo vetëm të nevojshme, por edhe të detyrshme për nderim të kujtimit t' atij qi na prokuroj pamvarsín qi po kremtojmë ditën sot.

Sherbëtoret e idealeve kombëtare e sidomos ata qi vepruen drejtë-për-drejtë dhe moren pjesë në ngritjen e flamurit në Vlonë e, ç' âsht mâ tepër ata qi nuk janë në mes të gjallve, jo vetëm duhet t' i kujtojmë me nderim, deri ku të na mërrjnë fuqít t' ona, por edhe t' i mprojmë e të përmbyzim ç' farëdo tentativi, qi mund të bâhet me ç' farëdo qellimi, për t' i vû edhe mâ të voglën njollë veprës e kujtimit të mirë të tyue.

Por na, krejt se ç' âsht veprue ndër gjykimet e padrejta mbi ata qi i shërbyen çashtjes kombëtare, sikur thamë në krye, i a lamë mungesës së pjekmenís s' onë politike a qytetare, mungesë qi âsht e natyrshme në nji popull me njizet' e pesë vjetë pâmvarsije, nji perjudhë qi s' mjafton për t' u pjekun nji individ në jetë, jo mâ nji popull si i yne, të cilit i ka takue të vuej tepër shumë fatkeqsí gjatë kësaj kohe të shkurtë vetqeverrimi.

* * *

Ndër ditët, sikur âsht e kremtja e sotshme, âsht nevoja dhe na imponon detyra qi kem ndaj shoqnín t'onë qi të rrëmojmë ndërgjegjen kombëtare e njerzore. Edhe e bamë ndër keta pakë rreshta në pjesën e detyrve qi kemi ndaj atdhén e pionerët e lirís së saj, tue u përpjekë me njoftun të metat t' ona në ket lamë, t' i çpallim e t' i përballim.

Me njoftun vehten, fjalë e lashtë, e vertetë e pathyeshme, besim në vetvehte, deshir me u qortue e përfekcionue. E lakmija e ynë për t' u permirsue si kolektivitet e ndër detyrë qi kemi kundrejt shoqnís s' onë nuk âsht e nuk do të jetë mâ e vogël se ajo lakmí qi kemi për vëhten t' onë për të qenë përherë mâ mirë e të lumë. Po, përherë mâ në madhní e lumní duhet të dishrojmë e veprojmë për të pamë Atdhén e Kombin.

Prej nji prirjeje të tillë do të dallohet mendimi i ynë oksidental prej atij oriental. Guximi i të drejtit me njoftë të metat e veta e me i çpallë, çquhet prej shtirjeve të të shtrëmbtave e spekulatorve qi shkojnë tue shpërndamë lavde për të shfrytsue dobsín (faiblesse) e të fuqishëmve.

Na rrahim parzmin, por ngrehim edhe zânin e ballin me shpresë të gjallë, qi kemi në ngallnimin e idealeve t' atyne qi vdiqen e u perpoqen për atdhe, me zhdukjen e passivitetit e indiferentismit edhe realizimin sa mâ të shpejtë të solidaritetit të të mirve me eliminimin prej mesit t' onë të hipokrisís, rrenes, mashtrimit e shpirtligsís dhe përhapjen e vertyteve të nalta. E të mbështetun në ket shpresë të patundeshme, tue numrue, me krení përherë vehtën fëmij, po i falemi sot atdheut si mësoi fëmijt e Atdheut të tij *de Amicis;* e po i thomi :

Atdhe i dashtun !

. . . . . .

"Kemi për t' u perpjekun me të gjithë fuqít t'ona të vogla qi të zhduken nji ditë prej faqes s' ate, mjerimi, paditunija, padrejtësija e kobi, qi të mundesh me jetue e me u rritun qetsisht në madhnín e të drejtes dhe të fuqís s' ate. Të betohemi se kemi me të shërbyem, si të mundemi, me shisë, me krah, me zemër, përvujtnish e me guzim. E t' ardhtë nji ditë qi të na kërkohet t' apim gjakun t' onë e jetën t' ona për ty, kemi për të dhânë gjakun e do të odesim tue bërtitë qiellit emënin t'ana të shejtë e tue puthun për të mbramen herë flamurin t' and të bekuet."

a. j.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Administrata e vendit në gjuhë Shqipe

Gadi të gjitha Kombet e Balkanit, ndër hapat e parë të mvehtësís qenë të ndihmueme e të përkrahuna nga ndonji Fuqí e Madhe, të ruejtuna e të mprojtuna nga lakmít e sulmet anmike.

Shqipnija nuk e pat ketë të mirë,

Austrí e Italí, të cilat u-diftuen në London mprojtëset e mëdhà të mvehtësís shqiptare, mjerisht nuk vazhduen gjithnji sëbashku sidomos atëherë kur mâ e fortë ish nevoja e ndihmës dhe e përkrahjes së tyne për të mkambun qeverín e vendit

Midis tyne ndodhi, përkundrazi, nji çujdí, qi u-trash për herë e mâ fort, pse diplomatët qi i perfaqësojshin në Shqipní, Löwenthal dhe Aliotti, punojshin për t' ia dalë në zotësí njêni tjetrit, në sheshin politik shqiptar, tue shkaktue për ketë arësye dyshime midis Romës dhe Vjenës.(1)

Komisjoni Nderkombtar i Kontrolit, i përbâmë prej misësh të të gjashtë Fuqive të Mëdhá e i krijuem me qellim t' i u gjetëte Shqipnís me këshille dhe hartime të ligjëvet themeltare të Shtetit, dha prova të kunderta, pse dy nga misët, përfaqësues të Fuqivet mâ t' interesueme, nuk vepruen gadi kurr së bashku, kishin po at të metë të kolegëvet bashkombas së tynë në diplomací.

Kjo gjendje e randoi keq gjendjen e mbrendëshme të vendit, kû luejshin ngatrresat e anmiqvet të kombit shqiptar, të cilët nuk ia dojshin jeten, dhe prandej bâjshin çëmos me ia bâ të pamundëshme, tue ngritë e tue ngacmue fanatizmin e njij pjese së madhe të banorëvet.

Nga kjo gjendje rrjedhi ai vendim i përdorimit të gjuhës turke n' administraten shtetnore.

Ky kjo nji sukses për të gjithë ata qi shkojshin tue perhapë âtë mb' anë të botës se Shqipnija nuk ish nji komb per t' u vetqeverisë, dhe nji shplakë e fortë për të gjithë Shqiptarët atdhetarë qi kishin luftue për lirí e për të drejten e vetqeverimit.

(1) Conte Aldrovandi-Marescotti Guerra diplomatica

Por ai gëzim i zí-shortuesve, për m'e thanë me nji fjalë të bukur të huej, ngjati «*l' espace d' un matin*» (sa ngjatë agimi).

I pamë ata vetë me krye ulë tue lânë trojet e veta, tue u derdhë në tokët t' ona për t' i pështue kryet vedit e familjevet të veta.

E me ta të gjithë veglat trathtare të pa pëndueme, qi vaj e mjerim i kishin shkaktue nanës Shqipní, mueren udhen e mergimit.

Shqipnija u zaptue prej ushtrive të hueja, e pjësa mâ e madhe rà nen suudimiu austro-hungar.

Administrata e vendit, u ngreh këtu mbi themele kombtare.

Gjuha shqipe u bâ gjuhë zyrtare.

E Shkodra ia zbardhi faqen Shqipnís aty kû tjerë ia kishin leçetisë.

Nji tubë djelmní shkodrane, mbledhun në nji odë të Bashkís së qytetit, vullndetarë të pashperblyem, sherbyen mâ parë ndër vepra bamirëse për me iu lëshue mandej vepres kombtare, qi i dha Shqipnís administraten, qi i duhesh, në gjuhë shqipe.

Pa tê, pa këta djelm të mësuem e të rritun për ketë ideal të shêjtë, misjoni i Komisarit Civil Austro-Hungar në Shqipní, *August Ritter von Kral,* do të kishte dështue si edhe dishiri e puna e atyne Drejtorëvet të Përgjithëshëm qi u besue administrata e vendit:

Djelmt e Shkodrës u-perhapen ndër viset e ndryshme të Shqipnís n[illegible]to vise qi vetëm êmnin ua kishin ndij[illegible]qi fort e ndame pat qenë deri atëherë toka shqiptare. E me at pakicë qi dinte shkrim e kë[illegible]im shqip, palcë e frymsueme në dashtní për Atdhé qyshe në kohët e errëta të robnís turke, përbâ[illegible]ë burmat e maqinës shtetnore. Kryma të shëndoshta, të paprekun prej krymit të *hatit* e të *rushatit.*

Për gjuha shqipe kishte e ré për nevojët e shkrimit zyrtar, për fjalet teknike qi u-lypëshin.

Lypej nji Kujdestare e eperme qi t' i gjejte me zotësí të madhe të gjitha nevojve qi dita ditës lejshin.

E kjo Kujdestare e eperme kjo Drejtorija

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Përgjitheshme e Arësimit.

Drejtësí e financë, Sherjat e Vakuf, administratë e mbrendëshme dhe komandë ushtarake, ngato aty për të pasë at skâj teknik qi i duhesh, për të kalue nëpër sitën e gjyqit të saj çdo hartim qi do të dilte në driten e shtypit.

Pse duhesh shkrue shqip e mirë.

Dhe shqip u shkrue, si kurr ndo 'j herë mâ mirë, e pá përballueshme me të sotmen, qi shqipja âsht perçudnuem.

Mjaftojnë këta shembuj qi po apim për të gjikue a jemi a jo në të drejtë.

Ia Marrë nga Qarkorja: Masa kundra gjakpisave (kamataxhive) – E. V. Nr. 2612 – 13 Maj 1918 – E nenshkrou: Schnehen Fml.

«Të bleme e të shituna aty për aty, si «edhe të gjitha veprimet drejtsore të pa dish- «mí (me fjalë goje) do të bâhen vetem me ko- «rona austro-hungare; diftesa (dokumenta) në «të cilat shenjohen suma paresh, do të bâhen «vetem në korona austro-hungare; për ato dif- «tesa (dokumenta), qi nuk i pergjegjin kësaj «parashkrese, nuk mund t' ipet nji diftesë pa- sunimi (tapí)».

«Çmime të tepërme d. m. th. të kerkuemit «e nji çmimi qi kapercen fitesen qytetnore e «të njerzishme, për ato gjana të bâme në vend «apo të prûme prej tjeter kahi, si për shitsin «ashtu edhe për blesin qi ep çmime të jasht- «zakonshme ka për të qenë nji të shmangun «detyre kundra Policije e ka për t' u ndeshkue «deri me 20000 Kr. gjobë apo deri më 3 muej burg».

IIa Marrë nga Qarkorja: Udhtime sherbimi t' zyrtarve – E. V. 2613 – 8 Kallnduer 1917 – E nenshkrou: Myrdacz, Obstlt.

»Kur t' êmnohet rishtas a se të shvendo- «het (kur t' i ndrohet vendi) ndo'j nëpunës, i «perkasin atí shpenzimet e udhtimit prej ve- «ndit të vet të përherëshëm e deri në vend të «shërbimit të rí, a se, në rasë të dytë, prej «njenit vend shërbimi mbë tjetrin; në të dy ra- «sët do të zgjedhet rruga mâ e shkurta edhe «mâ e lira».

IIIa Marrë nga Qarkorja E. V. Nr. 45 të Komandës mâ e Naltë në Shqipní – e nenshkrou Können-Horak G. d. I. –

«N' udhtime zyrtare, qi të mos jenë shpër- «ngulje, u ipen nëpunësvet edhe shpenzimet e udhës (të bartunit) qi kanë paguem me të ver- «tetë. Në këtë lloj udhtimesh nëpunsi nuk kanë «të drejtë për shpenzime udhtimi për sherbtuer, «as për njerzit e familjes së tyne. Dishmija e «shpenzimevet t' udhtimit do të shtihet në llo- «garí t' udhtimit, e për njiherit do të kontro- «lohet a âsht e drejtë a e përngjashme».

Sa kujdes të math për me i vjeftë së mirës së popullit dhe arkës së shtetit.

Dhe ky kujdes e vullndet i fali Shqipnís nji administratë shembullore, në nji kohë të shkurtë, me zyrtarë në shêj për me krye mirë e drejtë detyren dhe çdo barrë qi iu ngarkote.

Këtë administratë trashigoi Kombi i ynë dhe mbas saj e ligjëvet të saja, qi në nji kohë aqë të vështirë u perpiluen dhe u sbatuen, deri mbë nji ditë eci mâ së mirit.

Kaq për me diftue në rasën e këtij kremtimi Njizetepesëvjetuer të Mvehtësis s' onë, si nji ditë të vjetit 1916, leu në Shkoder Administrata e Vendit në Gjuhë Shqipe.

XXXVIII Nanduer 1937.

GJIKAM

ZEMER VASHE

Novelë

Dilen e kishin pasë shitë qyshë të vogël. E në mal kishte fillue të rritej e mirë e e bukur per búrr. Por prindja e sajë e lane malin, kû kishin pasë jetesën të parët, e rane në Shkoder per të mujtë, kû me pûnë kû me lypë, me e kalue mâ mire jetën.

E mâ mirë se të gjith e çonte jetën Dila. Njimend se nder orët e zhegut të ditës dishronte të gjindej dhën hije të lisavet bashkë me grigjen e vet në mriz, e herë herë i duket si me i ndie fejt e barijvet të malit. (Oh, sa ndryshimin e kan kangët e kungallavet të qytetit prej fejvet të malit!) . . .

Njimend se nder orët e gjûmit dishronte me ndie, si atje në mal, viçat e rij tuj páll, kingjat e rij tuj i lypë gjí nanës, e shpesh i

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

duket si t' a ndiente nder veshë frŷmen e tyne . . .

Njimend se dishronte të hiellej shkrep mbë shkrep, si dikúr, pa marre, pa frigë se rrëxohet, pa i britë kush . . .

Por në fund të fundit âsht kondend pse ka xânë punë tjera, lojna tjera, shoqe tjera.

E kishin njitë në shkollë e në shkollë shkonte me qéf. Xênte mire, ishte e kuptueshme e pa e dijtë edhe ajo vetë, shkonte ka pak ka pak tuj e vû oroe se jeta ishte shum ndryshej prej si e kishte mendue.

Vasha nuk kênka prá nji gjâ qi trimi pa hiq mund të shesë e të blejë. Ajo mujka me pasë nji vullndesë, mujka me kênë e pëvetun, fatin e vet edhe ajo e paska në dorë.

Të gjitha këto nuk i gjênte nder libra të shkollës, as nuk i lexonte njeti por në zêmer të vet qi tash në qytet rrihte ndryshej.

Në zêmer tashmâ i kishte, por kúr i vijshin nder mend ajo u mundonte t' i largojë, e kùr këthejshin ishin edhe mâ të nderlikueme e ajo s dinte me u dhânë mâje.

Por zêmra e nji vashës do të shtrohet.

Nder sa sende tjera qi kish thithë prej xanesash së veta ishte edhe se grueja do të jét prûsja e pagjës, edhe po i u desht të flîjojë vehten.

Sa gjaqet do të bâheshin, sa zêmra do të prisheshin, sa idhndime do të pertrîheshin veç per t' i dhânë qetsí zêmres së sajë!

Po, pse zêmra e sajë kerkonte nji qetsí qi nuk e kishte.

E fjala mbrame e saja, kúr Ndoci ja paraqiti mendimin e vet kje: un jam e prindes, ata më kan dhânë tjera kúj, un nuk jam per tŷ.

E u diftue trimneshë. Kjau por tinsë. Kurrkush nuk do t' a dijte idhnimin e sajë e kurrkush s e dijti. E koha afrohej qi Dila do të shkonte, nen duvak, nuse në mal.

Prap do të këthejn shkrepat per tê, prap lisat, prap grigjët, prap fejt, por jo pagja qi kishte atëhere në mal sa kje fëmij. Qyteti ka per të kênë gjithmonë andrra e keqe qi ka per t'i a trazue gjûmin në mal...

Ani. Ajo nuk bân zâ.

1911

Por s ishte thânë qi Dila t' u martonte kësaj herë.

Krisi pushka. Asajë i thâne se nuk janë gjaqet e zakonshme as grabinat e perditshme. I thâne se gjaqet jânë pajtue të gjitha, se ska drojë mâ per grabína e se sot shka âsht djalë pushke rrokë armët per t' i grabitë Tyrkut nji zojë të bukur, flokë-ari, t'ambel, buzqeshun,.. Shqipnía.

Ju, vasha të reja, a nuk fkeni gjelozí per ket zojë të bukur qi ju a grabiti të tânë djelt e rij? A nuk po kjáni per ta, per rinín e tyne, per riní t' uej? Ata hupen mbas nji bukuris tjeter e ju gzoheni? Shka kje qi zêmren t' uej e bâni kaq bujare?

– Shqipnija!

Shqipnija ju lên pa dashtní, e jue ju shtohet dashnija per Tê! Ajo ju a hoqi pergjithmonë prej buzvet fjalen e dashtnís, e ju Atê levdoni e doni! Ajo ju a thau pergjithmonë ato duer t'ambèla qi do të ju lëmojshin, e ju me duer t'ueja i qendisni flamuj per ngallnjim!

Po bijn djelt...

Po njallet Shqipnija...

* * *

As Dila nuk desht të koritet. Lajmi se Bardhin, shi n'atë ditë qi ishte kênë shênjue të bâhet dhanderr, e kishin vrá, nuk e helmoj. I thâne se kishte rá per Shqipni, e Shqipnis i a fali!

Ndoshta i a fali edhè mâ me gëzim pse zêmra e sajë tashmâ ishte e lír e mund u siellte, jo mâ kah nji nieri qi nuk kishte njohtë kurr e qi veç per detyrë e pranonte, por kah aj per të cillin kishte rrahë ka dit.

E Ndocit i u suell mbas do ditësh.

E Ndoci u duk në shend pse i a kish mërrijtë qellimit.

U dukte në shend, por u shihte në fëtyrë të tij nji hije e trishtueshme. Edhe Dila e vente oroe.

Atŷ nên hije të kopshtit, bûzë vëllajve t'erandshem, kû perpiqej Dila me Ndocin, dashtnija shtohej, ditë në tjetren, e teshmâ Ndoci e kish caktue diten e martesës. Dílës i u dukte si të kishte lè së dyti. Por gjithmonë në fëtyrë të Ndocit shihte njatë hije trishtimi.

– Ça ke? e pëvetëte.

Aj kurr nuk i u përgjegj. Gjithmonë ndrronte bisedën. E, si ndodhë shpesh ndermjet dy vetve qi duten, kùr njenit i mbushet mendja mos me kallxue nji send, aj tjetrí me qindresë e kerkon deri sa të mbrami, per n'u dashtë dashnija e pasja, mëshehsija do të zbëlohet, njashtu ndodhi edhe per këta dy.

Ndoci i diftoj. E Dila e ndigjoj.

Mandej fëtyrës së sajë i këthej të tanë ajo hije trimneshe qi kishte pasë para se të bâhej vashë qytet. (E fëtyra, thonë, paraqet zêmren.) Mandŷ ngulë mbë Ndocin, me fjalë qi s lânë n'u tallë, me zâ të cillit nuk mundet

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Agimi i 28 Nandorit 1912

Kah lkunden janë bregores
shkulmet shkumuese,
âmel tuj lmue ato guma,
kû 'i kangë fitores
puhís freskuese
ja thanë tuj qeshë e ninfeve mâ e shuma.
Lirí, lirí! — ushtima
nper lugje e shpate
shkon tuj u hapë n' haré;
pertrîhet bima!
Mengjes e pate
ngushllimin e lirís, lirís me né!
Levisin gjetht verdhakë . . .
T' ligshtit po bijnë . . .
Kshtu u thajshin t' gjith trathtarët,
dhe e âma shakë . . .
E voesa rinë
çka la vjeshta e shemtueme, e idhët, e tharët.
Bylbylat s' janë qi këndojnë,
por janë zogj tjerë,
me Lindjen qi pershndeten:
Hyjnín nderojnë:
do t' këndojnë perherë,
pse mb' nji tokë të lirë jau fali prep sod jeten
Që tash ka lé agimi!
Mbi detë pikzohet,
e qielli n' gaz âsht veshë.
Me tê ngushllimi
n' zêmra dikohet
t' Shqyptarve pse lirí n' atme âsht reshë.
Nji avullim fushoret
e sukat mlon;
âsht hija e mprojës s' Empirit . . .
Nji breshnizë boret
bjeshkët i pershkon;
âsht bardh kah shtrohet sod toka e Ilirit.
T' falem, hyllë i Lirís!
Me tỳ Shqyptari
Sod knaqet, pse lajmues
i pavarsís,
me kunorë lari
dyndë zêmrat me gzim shêjt. Agim pastrues!
T' falem! Pertrîje gjakun,
ket gjak arbnuer
qi u derdh me gulfa n' lamë!
T' falem! e plakun
t' rí bâne, e n' duer
epi çelik, trathtarët ti vêjnë nen kamë.
T' falem, agim bujár!
Qiellin pershkoje
e n' arë vesh fushë e bjeshkë!
Por t' rín Shqyptár
n' trimní deh! msoje,
si t' parët per atme të desë, per gjak të lirë
[rreshkë
Të falem, agim fisnik!
Dielli po lenë,
si mbret mi rruzullim!
Poplli kreshnik
i Shqypes t' kenë
nji Mbret lumní ti japë e perparim.

D. Ndoc Sinatçija

(Nga nji veper e pabotueme)

---

mos me i u ndigjue urdhni i foli.

– » Ti ké shtîe e vrá Bardhin veç per të pasë dashtnín t' êmë! Kundrejt meje jé gjaksi i tij. Ti e gjete kohen e bukur kùr të gjith u rrêjten se e deshti Shqipnija. Un i a fala Shqipnís, të gjith i a falen Shqipnís, por jo ty!...»

E në mende të sajë u pertrî ahmarrja. Ajo do t'i a mêrrte gjakun Bardhit. Por jo vetem Bardhit, edhe zêmres së vet.

Aj, me dashtní, qi tash nuk mund të qindronte, i a kishte fikun zêmren. Dy gjaqe do të lante...

Zêmra e nji nierit, aq mâ pak zêmra e nji vashës, nuk mundet kurr me kênë aq trimneshë sa u diftue zêmra e Dilës, per pa kênë në tê nji frŷmë e mbînatyrshme qi e nëzitë.

I kishin pasë thanë se per kushtrim qi lëshoj Shqipnija kam falan të gjitha gjaqet, të gjith ishin bâ vëllazen. Animine edhe ajo po falë. Por Ndoci do t'a diftojë edhe aj bujarín e vet: do të flasë edhe në zêmer të tij fryma e lirís, fryma e Shqipnís.

Bardhit t'i mêrret gjaku tuj rrokë pushken Ndoci per Shqipní.

Zêmres së Dilës t'i mêrret gjakn tuj bâ deken Ndoci per Shqipní...

E Ndoci kje bùrr.

Sirena

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Fleta fêmnore

NANAVE SHQIPTARE

Zoja, nana Shqiptare, e dini mirë se jemi tuj hecë me muejin fat-bardhë, i cilli veçue prej të tjerve qi sjellë motmoti, shenohet lumnisht e madhnisht njiheri ndër fletët e historis s' onë shqiptare.

Asht mueji i fishkllimës s' erës, paraprisi i borës e i akullnajve, por âsht mâ i kandshëm se prilli me fllade të veta, mâ i bukur se vetë maji me lulzime e blerime të hieshme.

E dij se flas me zembra shqiptare, në të cillat âsht gdhenë me shkrojla t' arta e mbetë monument i përjetshëm, dita shpëtimtare, shperdasja e errsinës e e dallkave, qi shkrepshin e mblojshin vendin t' onë tash 25 vjetë e përpara. E për ket ditë madhnohet Nandori, i cilli e bán në gji të vet. *Asht «Dita 28 Nanduer»*.

Historin e ksajë dite e ká ndie, djali në shoqni, grueja në shtëpi e fmija në shkollë. (Ndokush ndër ju ndoshta ká kênë në moshë me kuptue e i kujtohet aq mirë sa veç s' ka nevojë për spjegim po âsht e zoja me u spjegue të tjerave). Nuk e shoh prá, të nevojshme zgjatjen rreth sajë. S' mund të rrij pá përmendë veç, se: në pa drejtsi te vet, bota s' kish në mend me n' a lanë kurr të qét; ndoshta, ndoshta, pritte ditën me zbatue çka kishte caktue njiherë mizorija e sajë: me coptue Shqipnin.

Ktu duhet të ndalemi pak, edhe të shohim se, drejtsija e përzanun keqas ká hikë prej gjinit të njerzimit. Kërkon e shkreta banim tuj u deklamue si virtyt i doemosdoshëm për mbarëvajtjen e popujve, por kot. Kreatyra fisnike «njeri» nuk i nep përbujtje. Flasin faktet vetë.

Qinda vjetësh përpara, kur në tokën e Pellazgve; në votren madhshtore t' Ilirve, në Shqipnin t' onë të dashtun, shndritte në dorën e nji biri të ksajë toke, në dorën e Skenderbeg Shqiptarit çeliku qi dridhte Sulltanat në fron të vet, Europa sjellte sytë me nderim e bindje kah Shqipnija. E dinte mirë Europa se palla e Skanderbeut i kishtë vu pritën anmikut të sajë, anmikut të njerzimit e të qytetnimit, prandej na donte e na çmonte. Por mbas dekës së tij nuk u gjet kush me na mprojtë. Në vend qi të na nepte dorën gjithkush hodh gurin e vet mbi né. U kuptue at-herë se: «Lum i forti e mjer i ligu» po ishte ligja e drejtsija e botës. Se i huej s' po kishte dhimbë as mshirë. Gjejnë ktu pohim e arsye të plotë, fjalët e poetit Fishta, kur tuj folë për të huejin thotë:

Bukën para por t' i a shtroni
N' Shqiptarí si a kenë zakoni
Me i besue mos i besoni.

As ktu nuk due të zgjatem ndër ankime, pse tipi krenár i shqiptarit nuk pranon ankime e ligshti. Aj ka lé kalorës, pra edhe do të desë burrë. Ceku keq veç sa për të diftue vshtirsitë e atyne herojve të ksajë ditë, për të diftue forcën e shqiptarit kur i prinë vullndeti i çelikët, për të diftue se: «Shqiptarët e banë Shqipnin». E kúr? Shi njat-herë kur ishin derdhë fuqishë tuj luftue me botën e pa mshir e e të pa drejtë. Po, forca e bashkuene e shqiptarit ban çudina. Kush e pritte se në mes të tymit e të zjarmit, në mes të luftës e të gjakut, në mes të dallgës e të dhis qi shkresa në nji kand e në tjetrin të Shqipnís, do të lshohej e lir në valvitje Shqipia dy krenore? E po pra, Nandori na plotson 25 vjetat kalue në liri, fitue n' at ditë të madhnueshme n' at datë historike.

Kremton sot and kand Kombi Shqiptár ditën lumnisjellse e liris-përtrise. Gzimit t'onë i prinë nji detyrë e ambël e shejtë: Përkujtimi i dëshmorve e i herojve të kombit. Liris qi gzojmë na bo i prinë jeta e çmueshme e tyne, dhanë i sajë. Bukurinat e tokës Amtare, banesë e kandshme për ne, janë fryt i gjakut të tyne. Gjuha e ambël shqipe sjellet e kndon me falnderje lavdet e pshtuesve të sajë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Nena! i madh e i vogël, plak e i ri, lumnon sot; por më lejoni të tham se ndoshta ma shum se askush ka të drejtë të festojë e të gzojë sot nana shqiptare. Dinje veç se, në gzim e sipër ndërgjegja ka me u kujtue detyrën e randë qi i keni ngarkue vedit, misjonin ma të naltin e njerzimit.

Jeni nana e për këtë duhet të jeni krenare. Nana ishin ato qi falën Atdheut nji Ismail Qemal, nji Naim Frashër, nji Ded Gjo' Lul etj. . . . flamurtarët e liris, puntorët e ksajë ditë, kreshnikët e maleve e të qyteteve. Ishin nana po, e nana shqiptare.

Nana shqiptare ká pse krenohet edhe për ma tepër: Nana të ktij gjaku i falën e në tokën Ilire u rritën nji Lekë i Madh, përpara synit të cillit bota marë dukej e vogël; nji Pirro, shqipe mbi anmikun; nji Teutë, sa krenare aq e rrebët kundra atij qi guxonte me i u kërcnue. Kso nanash i falën Shqipes nji Skenderbé, pshtimtarin e parë mbas pesë shekujve robni, ndera e shqiptarve, shpresa e Europës, mnera e Turqis; nji pasardhës të tij, nji Kastriot të dytë, hyllin pshtimtar, Mbretin Zog i I.

Por në sa gzohemi e naltsohemi, pse kem të drejtë me u naltsue, mos harroni nana detyrën qi keni. Krahi i juej âsht marshtrues i shtëpis e njiheri shtyllë e kombit. Në kjoftë se aj lakohet, vaj medet! Lot ndertesa, tranden themelet. Due të tham se, në kjoftë se misjonin t' uej si nana e ushtroni ashtu si e lypë ideali ku do të mbrrini, ju i siguroni Atdheut t' ardhshmen kunorue në lumni; në kjoftë se ju i shmangeni idealit të naltë të nanës, dinje se keni trandë kombin, keni vu në rrezik Atdhén,

Në prehen t' and, o nanë e lume, rritet djali, pinjuell i gjyshave fisnikë e patriotë, aty fisnikohet sot petriti i vogël, nesër burrë shtetit, mprojtës i të drejtave e i tagreve të tokës shejte, shestues i punve të mdha, luftari i shkëlqyeshëm.

N' at prehën, banesa ma e kandshmja për loçkat t' ueja të njoma, rritet sot foshnja, nesër vashë e fill mandej marshtruese konakut, shtyllë e kombit. A e shihni se keni në dorë botën e fatin e sajë? Se boshti i sajë sjellet prej dorës s' uej? A ndiheni krenare për këtë dhanti?

U thirra nana, pse ky âsht titulli i bukur qi mbani, por më lejoni t' u baj shoqe e motra të misjonit t' em, t' u thrras «edukatore». Njiheri tuj kenë nana, jeni mirë-rritse, jeni edukatore.

Si u thashë lamshi i botës âsht përmbledhë në grushtin t' uej.

Ju keni në dorë bimët e njoma, të prituna për rritje e t' afta për drejtim. Jo, rritjen e trupit po atë te shpirtit keni në dorë ju, atë pra do të rritni e do t' ekukoni.

Qyshë se tuj thirrë për së pari emnin e bukur, nanë, kcen fmija në prehen t' uej filloni me mjellë në zembren e njomë të tij farën e virtytit. Jú, u ka njohtë ma së pari, në prehen t' uej ka marrë ushqimin e parë, me ju ka kalue fminin ma të bukrën kohë të jetës; prandej aj don ju mbi gjithkend, fjala e juej asht ligjë për te. Mos të gjindet kush me thanë se: fmija sot të marrmen vedin në dorë po prishen e po çroditen! Për në kjoftë se fjala e juej ka kenë e qindrueshme gjithmonë e msimi i juej msim e jo llastim, s' keni me pasë djelm rrugaça a vagabonda, si po u thonë, as varza të pa ndigjueshme. Keni me pasë djelm burra në karakter, varza të ndershme e besnike të detyrve të tyne. Kot kan me rrahë mbi ta duhija e valët e shekujve, pse s' ka me i përpí! përkundrazi në mes të tallazeve e kundërshtimeve ka me shndritë edhe ma tepër virtyti i tyne.

Misjoni i shejtë i juej u naltsue ma tepër se kurr e grueja muer vedin qi merton sot, qi Shqipnija e lume drejtohet prej krahit të çelikët të Mbretit t' onë t' adhurvem, N. M. Tij ZOG i I. Mendja xhenjale e Tij e dora vigane kputi verigat t' ueja shekullore lanë prej të huejve qi na shkelën. Por dinje se, Vetë Mreti i Madh tuj u naltsue u ka ngarkue detyrën e randë të nanës së vertetë.

N' udhën t' uej keni tipe nanash të përsosuna me ndjekë. Keni nana greke e Rromake, qi rriten dijetarët e moralistët Grekë, rritën ushtarët e pa mujshëm Rromakë. Por na kemi nanat shqiptare, tip i gjáll i nanës së mirë, të butë e t'ardhshme por njiheri edhe heroike. Shihni gratë Suljote, nana t'atyne drangojve Suljotë, qi jesin të pa mujshme prej nji ushtris së pa njehun Otomane, e cilla dridhte botën. Ata nuk

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

thehen dër sa i then trathtija, ajo kjoftë mallkue! A e dini ç' bajnë kto nana trimnesha shpiptare?. Me foshnje ngrykë rrxohen prej shkambijve të kalas, rrokullisen pa u gjetë as shej i trupit të tyne, mjaft qi mos të bienë në dorë t' anmikut. E a e dini se dër lahuta e jonë në dorën e malsorit kndon trimnitë e grues shqiptare pri prej burrit kreshnik? Të gjitha kto janë fakte qi naltsojnë gruen e zyrën e sajë.

Rritni edhe ju, nana shqiptare, Suljotë shqiptarë! Rritni djelmosha idealista qyshë në moshën e djaleris! Rritni burra atdhetarë të pa kursyeshëm, si rritën nanat e para qi i falën Atmes fatosat e ksajë ditë! Rritni ushtarë të gatshëm ku t' i lypi zani i Mbretit e e mira e Atdheut! Msoni se kjo tokë u lá e u peshue me gjak shqiptari e se prandej kta, puntorë të pa lodhshëm në tê e për tê do të jetojnë. Msoni me nderue ata eshtna patriotësh të shpërndamë ndër male e fusha, të harruem ndër suka e lugina; ata i varni relike në shpirtin e tyne. Qyshë tash të vogjël msonju emnin e nji Frashëri, të nji Plaku Vlonjak, të nji Vaso Pashë Shkodranit, të nji Ded Gjo' Luli, të nji Isa Boletini etj.; at-herë ata vetë, me kohë, drejtue prej jush e msue prej msuesit a msueses në shkollë kan me kuptue se si e për çka ata vepruen, kan me dijtë at-herë ata vetë me i nderue. Ju rendoni sot në shpirtin e njomë të tyne, at-herë ata vetë kan me çmue veprat e dekën e lumnueshme të tynë; vetë ata kan me i ba të shndrisin ndër fletët e historis.

Djelmët t' uej, tuj u burrnue mbas gjurmve e shembujve qi ju qyshë sot po i veni përpara, për ma të madhen lumni e për ma të madhin nderim e naltsim t' uejin, kan me thanë at'herë me sy të pa trembshëm përball anmikut të fés e të kombit se:

Né, në gjuhë shqipe nanat t' ona
Qysh prej djepit na kan thanun,
Se asht nji Zot qi do t' a dona
Njate qi jetën na ka dhanun;
Edhe shqip na thanë se Zoti
Për shqiptarë Shqipnin e fali,
Der sá t' enden stina e moti
Do t' a gzojnë kta djalë mbas djali.

Tiranë 16-XI-1937.

Elena Luli
msuese

RAPSODI I MALIT

Kape 'j herë në dorë lahuten
e nji kangë burrash n' a gjêjë;
shterngoj mirë kordhat qi u kputen,
hiqja pluhnin qi i ká ndêjë.

Bjeri 'j herë kordhave t' shtrieme,
o kangtár, me duer të msueme,
e n' a i merr, prá, kangët qi i ndieme
n' ato kohna të kalueme.

Le t' ushtojnë fushë edhe male,
t' njallen burrat qi kan dekë,
prej lugines e n' termale
kânga kângen t' shkojë tu' e ndjekë.

N' a i kndò, plak, po njata burra,
qi janë mblue nen [illegible] t' parvet
e vorrue nder [illegible]rriza e curra,
e t' i ndijnë veshët e shqyptarvet

n' ket t' njizete [illegible]sten qiete,
q' se valoi [illegible]tavri n' toke tona,
e gjallë kânga ka per t' mbetë
n' mal e n' fushë tu 'e tretë jehona.

Pra t' i majmë kangët e trimnís,
t' i ndijmë burrat ç' bânë per né,
nderë e lavd tuj dhanë Shqypnís
si gjak e lyene marë ket dhé.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Djal prej djali si po t' ishte
shi n' t' njizetepêsten vjetë,
gjithçka t' fortë në vedi kishte;
tuj i dhanë trupit perpjetë

shpejt në dorë lahuten mori.
E mendoi kangen mâ s' pari,
frynë të thellë prej parzmit xori,
kshtu i a tha kângës kangtari:

«Ç' po n' a ishte 'i djal si zânë,
«shum anmiq n' a i kishte pré,
«nderë Shqypnís i kishte lânë,
«kishte lânë trimní n' ket dhé.

«Pertej mali 'i tym i zí
«drejtë kah qielli n' a u shperdá,
«djali aty n' a ishte shtrí
«sà gjanë giatë e në gjak là.

«Kshtu n' a i tha shokve të dashtun:
«Male t' mdhaja une kalova,
«kurr anmikun s e kam drashtun
«kúr me tê une luftova.

«kurr nder male kâmba s' rrshiti,
«e luftova me trimní,
«dér nder shpella anmiku m' priti
«e s' u dava me korí.

«Sot m' kà ardhun dita e mbrâme
«e tuj dekë jam gadi, o shokë,
«thonmi nanës me nderë u dàme
«e se un do t' flêjë nen tokë.

«E m' a bâni nji vorr t' gjanë,
«e m' a çelni nji dritore,
«due m' e pà flamurin t' anë,
«due m' e i pà shqypet malsore.

«T' m' a stolisni nji mbulojë
«kuq e zí, mbî vorr m' a lêni,
«trupin t' im kjo do t' a mprojë,
«armë e shpata ktu m' i vêni».

«Nuk i tha shokve gjâ tjeter
«e mbî gúr e pshteti kryet,
«tubë e tubë deshmorët e vjeter
«i a pershkuenë n' vegim syet».

E ktu kângen plaku e ndali,
pika lotësh nga malli i dulen,
kta lot shêjtë shqypes i a fali,
e n' lahutë plakut i u ulen.

SHKAR

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Pronár: GJON UJKA
Drejtuer pergjegjës: CUK SIMONI

Shtija Botuese «ÇIRKA»
Drejtimi: «ÇIRKA» Shkoder

= SHTYPUN NË SHTYPSHKROJEN «ORA E SHKODRËS» — SHKODËR =

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)